

PAPER DETAILS

TITLE: TÜRKİYE-ABD İLİSKİLERİNDE İRAK'A "ASKERİ MÜDAHALE" MÜZAKERELERİ

AUTHORS: Cumhur MUMCU

PAGES: 175-191

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/937851>

TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNDE IRAK'A "ASKERİ MÜDAHALE" MÜZAKERELERİ

Cumhur Mumcu

Maltepe Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ve AB Bölümü, Yardımcı Doçent Dr.

"MILITARY INTERVENTION" NEGOTIATIONS AGAINST IRAQ IN THE TURKEY- USA RELATIONS

Abstract: *This article is aimed to explain at why the negotiations about military intervention against Iraq were stalled between Turkey and US. In fact, parties represented by ministerial officials and chief negotiators reached an agreement on a document, which comprises all aspects of intervention. On the other hand, the implications of these negotiations over the Turkish Parliament and Public Opinion were negative. The most effective variable of these negotiations was time pressure, which always appears in crisis situations. Both of these variables influenced the outcome negatively. They didn't negotiate strategically. In contrast, they negotiated tactically based on their national interests over the issue(s), which could be evaluated globally. Finally, those negotiations could be considered ill prepared for both parties.*

Keywords: *Military Intervention, Chief Negotiator, International Crisis, Strategic and Tactical Negotiations.*

TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNDE IRAK'A "ASKERİ MÜDAHALE" MÜZAKERELERİ

Özet: *Bu makalenin amacı, Türkiye ve ABD arasında, Irak'a askeri müdahalede bulunmak için yapılan müzakerelerin neden başarısız olduğunu açıklamaktır. Aslında, Bakanlık Görevlileri ve Baş Müzakerecilerin temsil ettiği taraflar, müdahalenin tüm ayrıntılarını kapsayan bir doküman üzerinde anlaşmaya vardılar. Diğer taraftan, müzakerelerin TBMM ve Kamuoyu üzerindeki etkisi olumsuzdu. Müzakerelerin en önemli değişkeni, kriz anlarında hep ortaya çıkan zaman kısıtlaması değişkeniydi. Bu her iki değişken, müzakerelerin sonucunu olumsuz olarak etkiledi. Taraflar stratejik müzakere yapmadı. Aksine, küresel olarak değerlendirilen bir konuda, ulusal çıkarları temelinde taktik müzakere yaptılar. Sonuç olarak, bu müzakereler her iki tarafın da iyi hazırlanmadığı müzakereler olarak değerlendirilebilir.*

Anahtar Kelimeler: *Askeri Müdahale, Baş Müzakereci, Uluslararası Kriz, Stratejik ve Taktik Müzakereler.*

1. GİRİŞ

Bir uluslararası olayın, uluslararası askeri güvenlik krizi (Bundan sonra, gerekmedikçe Askeri Güvenlik Krizi terimi kullanılmayacak, Uluslararası Kriz ve/veya Dış Politika Krizi terimi kullanılacaktır) olması için, iki veya daha fazla sayıda ülke arasında, ilişkileri bozucu etkileşimlerin yoğunluğunda artış ve tipinde değişiklik olması; bu etkileşimlerin askeri çatışma olasılığının giderek yükseldiği bir karakterde olması; ve hem söz konusu aktörler arasındaki ilişkilerin istikrarını, hem de uluslararası sistemin yapısını bozabilecek düzeyde olması gerekiyor [1].

Brecher, uluslararası kriz ile dış politika krizini birbirinden ayırır. Uluslararası kriz, her ülkenin kendi tehdit algılamalarından oluşan dış politika krizlerinin toplamından meydana gelir. Dış politika krizi, düşmanca bir hareket, ilişkileri bozucu bir olay ve çevresel bir değişiklikten kaynaklanan birbirine bağlı üç algılamadan oluşur. Bunlar: Bir veya daha fazla temel değere tehdit, cevap vermek için sınırlı zaman ve askeri çatışma çıkma olasılığının yükseldiğine dair algılamalardır [1].

2001 yılında, tartışmalı bir seçimden sonra iktidara

gelen Bush yönetimi, Ortadoğu ile ilgili politikalarında daha fazla sertlik yanlısı ve kendilerini "realist" ekole mensup olarak tanımlayan dış politika karar vericilerinden oluşturuldu. 11 Eylül terörist saldırılarının ardından Afganistan'a yapılan askeri müdahale, ABD'nin dış politika hedeflerinde belirgin bir jeostratejik genişlemeye yol açtı. Irak'taki Saddam Hüseyin yönetiminin elinde bulunduğu iddia edilen kitle imha silahları ise, ABD-Irak ilişkilerinde yoğun bir etkileşim meydana getirdi. Böylece, ABD yönetimi uzun bir süredir işaretlerini verdiği askeri müdahale olasılığını açıktan açığa dile getirmeye başladı. Bu söylem, bir taraftan Irak ile ABD'nin ilişkilerini dış politika krizine doğru sürüklerken, diğer taraftan, Soğuk Savaşın bitmesinden sonra "hegemonik ve çok merkezli" kimliği ağır basan uluslararası siyasal sistemin (Bundan sonra aksi belirtilmedikçe, Uluslararası Siyasal Sistem terimi yerine, Uluslararası Sistem veya Sistem terimi kullanılacaktır) yapısında değişiklik sinyalleri vererek, tam bir uluslararası kriz kimliği kazandı.

ABD'nin Irak'ta olduğunu iddia ettiği ve harekattan sonra da varlığı kanıtlanamayan kitle imha silahları, temel değerlere tehdit olarak algılandı. İstihbarat olanakları bir hayli "yüksek ve güvenilir" bir süper gücün,

böylesine kararlı olmasının arkasında başka nedenler arandıysa da, tüm ülkeler BM silah denetçileri ile daha sıkı bir işbirliğine girmesi için Irak'a baskı yaptı. Özellikle Türkiye'nin, harekattan kısa bir süre önce Patriot füze savar bataryalarını, NATO'ya üye olmanın verdiği imkanlarla topraklarına konuşlandırması, yüksek bir tehdit algılaması yaptığı anlamına geliyordu.

Türkiye'nin tehdit algılamaları bununla bitmiyordu. Kuzey Irak'taki statükonun aleyhine bir değişiklik göstermesi ve varlığı bilinen PKK militanlarının doğacak otorite boşluğundan yararlanarak Türkiye'ye sızmaları olasılığı, ayrı bir tehdit algılamasına neden oldu. Diğer bir tehdit algılaması ise, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu'da oluşan statükonun, özellikle Kerkük ve Musul bölgelerindeki Türkmenler aleyhine bozulmasıydı. Türkiye'nin yeni bir göç dalgası ile karşılaşması halinde, 1991'de olduğu gibi mültecilerle ilgili olarak insani sorunlarla karşılaşması olasılığı yüksek olarak algılanıyordu. Bütün bunlar, Türkiye'nin, Amerika'ya karşı Kuzey Irak'ta kendi koşullarını empoze etme gücü ve imkanlarının kaybolmaya başladığı anlamına geliyordu. Bu değerlendirmelerin üstüne, ABD'li dış politika karar vericilerinin, Irak'a müdahale için zamanın kısıldığı yönündeki açıklamaları ve Kuveyt'e yapılan askeri yığınağı artırmaları eklendiğinde, Türkiye tam bir dış politika krizine girdi diyebiliriz. Çünkü, diğer taraftan da ABD'nin Kuzey'den bir cephe açmak amacıyla Türkiye'den üs ve toprak talebi vardı.

Böylelikle, belki de Türkiye Cumhuriyetini kuran ve uluslararası alanda meşruiyet kazandıran anlaşma olan *Lozan Antlaşması* müzakerelerinden sonra en geniş kapsamlı ve sonuçları çok geniş bir yelpazeye yayılan, bununla birlikte kriz ortamında yapıldığı için de yoğun şekilde "zaman baskısına" tabi olan bir müzakere sürecine girildi. Bu makalenin amacı, Eylül 2002 ile Mart 2003 arasında, ABD ve İngiltere'nin Irak'a askeri müdahalesiyle sonuçlanan aşamaya kadar, Türkiye ile ABD arasında yapılan müzakereleri, uluslararası müzakereleri kriz dönemlerinde analiz eden teorik çerçeveler ışığında incelemektir.

II. MÜZAKERELERİN ÇEVRESEL KOŞULLARI

Zartman, müzakere sürecini tanımlarken, uluslararası politikanın doğasından kaynaklanan çevresel değişkenlerin gözden kaçırılmaması gerektiğini vurgular [2]. Gerçekten de, bu incelemenin ileriki bölümlerine ışık tutacak çevresel koşulları belirleyen temel faktörler, sadece müzakere sürecinin doğasından değil, aynı zamanda uluslararası politika ve küresel siyaset disiplininin içinden gelir. Bunun birinci nedeni, diplomatik müzakerelerin birincil aktörlerinin ulus-devletler olmasıdır. İkincisi, müzakere sürecinin içinde meydana geldiği uluslararası sistemin, sadece ulus-devletlerin güç parametreleriyle tanımlanamayıp, Güç

önemli bir parametredir. Ancak, sadece ulus-devletlerin tekil anlamda sahip oldukları güç parametreleriyle açıklanamayacak bir güç konfigürasyonunun varlığı da teslim edilmelidir. Üçüncüsü ve belki de en önemlisi, kriz şartlarında yapılan müzakerelerde, uluslararası politikanın, değerler, çıkarlar, riskler, algılamalar, pazarlık ve karar verme süreci gibi tüm faktörlerinin kısa bir zaman aralığından kaynaklanan stres ortamında müzakere masasına gelişidir [3].

Son krizde de böyle oldu. ABD tek merkezli bir yapı üzerine inşa ettiği algılamalarla müzakere yaptı. Oysa, ABD'nin gücü sadece sistemin üst yapısını (dominant system) oluşturunuyordu. Bir de, bölgesel de denilebilecek alt sistem (sub-system) vardı. Bu ikili yapı, hem Türkiye'nin krize yönelik tehdit algılamalarını, hem de müzakere sürecinin çevresel koşullarını belirlemede etkili oldu. Bu açıdan, Türkiye ile ABD arasındaki müzakerelerde uluslararası sistemin yapısına yönelik temel yaklaşım farklılıkları olduğunu söylemek mümkündür.

ABD'nin müzakere tarzı, "küresel bir hegemonun" güç anlayışına dayanıyordu. Bunun birinci göstergesi, ABD'li müzakerecilerin, müzakere sürecine değil, Türk tarafındaki müzakerecileri kendi pozisyonlarının haklılığı ve kararlılığına ikna etmeye odaklanmalarıydı. İkinci gösterge, Türkiye'nin tehdit algılaması yaptığı temel bölgesel sorunları önemsemeyerek, kendi pozisyonlarının küresel boyutta değerlendirilmesini istemeleri idi [4]. Tabii, kriz şartları içinde bu derece önemli bir farklılık ortaya çıkınca, uzun dönemli stratejik ortaklık temelinde müzakere yapmak yerine, klasik ABD-Türkiye ilişkilerinin özelliği olan "çıkarlar" düzeyinde bir müzakere sürecine girildi [5].

Başkan Bush'un, yürütülen müzakereleri, "Teksas'daki at pazarlığına" benzetmesinin altında yatan zihniyet buydu diyebiliriz. Bir başka deyişle, ABD, *Stratejik Müzakere* yapılması gereken bir ortamda, *Taktik Müzakere* yöntemini seçti. Türkiye de ABD'nin bu eğilimini etkileyecek bir dış politika stratejisi kullanmayınca, ABD'nin küresel çıkarları ile Türkiye'nin bölgesel çıkarlarının örtüşmediği ortaya çıktı. Bunun temel nedeni, iki ülkenin uluslararası siyasal sistemi farklı olarak değerlendirmelerinden kaynaklanıyordu. ABD, sistemi askeri gücünün verdiği kararlilikla kendi "ulusal çıkarları"nı gerçekleştirmeye yönelik olarak tek kutuplu bir biçimde değerlendirirken; Türkiye, bölgesel bir güç olmanın sorumluluklarının daha fazla ön plana çıktığı biçimde, hegemon kendisine tehdit olmadıkça, genellikle "hegemonik ve çok merkezli", AB üyesi ülkeler ve bölge ülkeleri ile ilişkileri dikkate alındığında da, uluslararası örgütleri ve kendini AB gibi "uluslar üstü" olarak tanımlayan örgütleri de içine alacak biçimde "çok kutuplu" olarak değerlendiriyordu. Bunun temel göstergesi, Türkiye'nin harekata destek vermek için gerekli gördüğü bir BM kararının meşruiyet sağlayacağı

yönünde çok kutupluluğa eğilimli bir politika izlemesiydi.

Türkiye krize yönelik politikasını uluslararası hukuk zeminine oturtmaya çalışırken, ABD, uluslararası ilişkiler ve uluslararası politika zeminine oturtmuştu. ABD'nin, müzakerelerde uluslararası örgütler yerine, spesifik amaçlar için geçici koalisyonlar oluşturarak müzakere yapma yöntemi seçmesi, yeni bir yöntem değildi. Bunu kuvvetlendiren önemli iç politik baskılardan biri, 2004 yılında yapılacak Başkanlık Seçimlerinin, ABD'de yoğun bir takvime bağlanmış olmasıydı [4]. İki taraf da, güçlü olduklarını düşündükleri yaklaşımın içinde kalarak müzakere pozisyonu aldılar. Oysa, ne Türkiye'nin uluslararası hukuk içindeki meşruiyet arayışı, ne de ABD'nin uluslararası politika değerlendirmeleri, özellikle de hareketin yapılacağı Irak ve çevresel koşulları açısından yerindeydi demek çok zordu. Türkiye meşruiyeti olmadığı hemen hemen tüm BM üyelerince kabul edilen bir askeri müdahaleye destek verebilmenin yolunu, ona meşruiyet kazandırılmasını bekleyerek ararken, ABD de teröre karşı olmak gibi evrensel prensipleri müzakere masasına sürerek mesafe almaya çalışıyordu. Hem de bunu, Türkiye gibi terörden yıllarca çekmiş, terör konusunda birikim sahibi olmakla birlikte, son derece hassas bir ülkeye karşı yapıyordu. Bu iki politika daha başından birbirine ters düştü. Çünkü, daha ABD ile Türkiye arasında terör konusunda bile ortak bir tanıma ulaşıldığını söylemek güçtü [6]. Ayrıca, uluslararası anlamda paylaşılan bir terör tanımı da yoktu. Terör uzun bir süredir, bazı ülkeler için bağımsızlık savaşı kimliği altında, hem bir dış politika aracı, hem de dış politika stratejisiydi. Küreselleşme kavramsallaştırmaları açısından da, ulus-devleti aşındıran en önemli unsurlardan birisiydi.

Bu kadar geniş kapsamlı konuların yarattığı kriz ortamında müzakere yapmak da iki ülke ile sınırlı olmaktan öteye geçti. Çünkü, bu uluslararası krizin Avrupa Birliği üyeleri, NATO üyeleri ve BM Güvenlik Konseyinin kararlarında veto yetkisine sahip başka aktörlerinden kaynaklanan özellikleri de vardı. Bunları, müzakerelerin aktörleri, müzakere edilen konuların ve müzakere sürecinin özellikleri başlıkları altında inceleyeceğiz.

III. MÜZAKERELERİN AKTÖRLERİ

III.1. Müzakere Aktörlerinin Sayısı ve Koalisyonlar

Müzakerelerin hep iki aktör arasında meydana geldiği düşünülür. Gerçekte böyle olmayıp, özellikle iç ve dış politika ayrımı ortadan kalktıktan sonra, müzakere aktörlerinin sayısı ikiden fazla sayıya erişmiştir. Çünkü, aktörlerin sayısını sadece ulus-devletler belirlemez. Hükümetlerin temsil edilmediği ulusal ve/veya uluslararası aktörler de bu sayıyı belirlemede önemli rol oynar. Müzakere aktörlerinin sayısı ne kadar fazla olursa, müzakere sürecinin dinamikleri de o kadar değişken olur.

Tabii, müzakere timi içindeki görüş farklılıklarının sayısı ile müzakerelerdeki aktör sayısı karıştırılmamalıdır [7].

İki veya daha fazla aktör arasında koalisyonlar oluşması olasılığı, “müzakere içinde müzakere” yapıldığı anlamına gelir. Koalisyonların oluşması aynı zamanda aktör sayısının da azalmasıdır. Bu da müzakerelerin daha iyi yönetilebilir olması anlamına gelir. Koalisyonların içindeki dayanışma ve fikir birliği, müzakere pozisyonu alırken daha güçlü olmayı sağlar. Diğer taraftan, müzakerecilerin manevra alanını kısıtladığı gibi sonuca yönelik seçeneklerin de azalmasına işaret eder. Hopmann, çok aktörlü ve çok yönlü müzakerelerin, müzakere sürecini etkileyen grup dinamikleri ve birbiri üstüne oturan farklı çıkarlardan kaynaklanan koalisyonlar nedeniyle, daha karmaşık olduklarını belirtir. Çünkü, her aktör sonucu farklı bir müzakere düşündüğü gibi, özellikle kriz dönemlerinde değişik amaçlara sahip olmaları nedeniyle farklı zaman kısıtlamaları içindedir. Bu durum, müzakerelerin gecikmesi ve başarısız olma olasılığını artırır [8].

Türkiye ve ABD, müzakerelerin baş aktörleriydi. İngiltere, sonuca yönelik olmamakla birlikte, sürece yönelik bazı görüş ayrılıkları dışında, ABD'yi destekliyordu. Tabii, İsrail'i de ABD'nin yanında saymak yerinde olur. İspanya da terörden en fazla etkilenen ülkeler safında yerini almıştı. Bu üç ülkeyi ikincil aktörler sınıfına koyabiliriz. Diğer taraftan, KDP (Kürdistan Demokratik Partisi) ve KYB (Kürdistan Yurtseverler Birliği), Irak'ta kurulacağı söylenen yeni idari yapı içinde bekledikleri rol itibarıyla müzakerelerin ikincil aktörleri arasında sayılabilir. Mısır ve Suudi Arabistan müdahaleye karşıydı, ancak ABD'nin karşısında yer almamak için gönülsüz de olsalar müdahaleye destek verdiler.

Krizin böyle geniş çaplı tehdit algılamalarına neden olmasının diğer bir nedeni de, AB üyesi ülkeler ve NATO ittifakında da kırılmalara yol açmasıydı. Askeri müdahaleye en karşı olan ülke, Fransa idi. Onu Almanya ve Rusya izliyordu. Bu ülkelere Belçika'yı da katarsak, Rusya ve Çin desteğinde, ABD'nin politikasına karşıt bir koalisyon oluştuğunu söylemek mümkündür. Bölge ülkelerinden İran ve Suriye de ABD karşıtı koalisyonun doğal üyeleri olarak pozisyonlarını aldılar.

Diğer tarafta, Türkiye ve Türkmen Cephesi vardı. KDP ve KYB, ABD tarafı üzerinde etkili olmaya başlayınca, Türkmen Cephesi de müzakerelerin ikincil bir aktörü olarak Türkiye'den destek istedi. Türk dış politikası, geleneksel anlamda “tarihsel denge motiflerine” göre oluşturulduğu için de, Türkiye bu desteği vermekte gecikmedi.

Konuya bu üç koalisyon açısından yaklaştığımızda, “müzakere içinde müzakere” yapıldığını söyleyebiliriz. Her koalisyon, mevcut ülke kompozisyonuna göre müzakere pozisyonu oluşturdu.

Koalisyonların içindeki ülkelerin de kendi aralarında sorunlar vardı. Örneğin, Almanya ve Fransa, AB'nin genişleme sürecinde federalizmin ve fonksiyonalizmin savunucusu farklı iki ülkeydi. Belçika, Avrupa'nın başkenti idi ve NATO'nun başkenti olma özelliğini de sürdürmek istegindeydi. Aslında, Rusya, Çin, İran ve Suriye'nin, krize ve askeri müdahaleye bakış açıları, en azından uluslararası sistemi değerlendirmeleri açısından bir fark yoktu. Çok kutuplu uluslararası sistem, özellikle kriz anlarında, bir yandan kutup lideri olmanın avantajlarını sağlarken, diğer taraftan kutup üyesi ülkelerin desteğiyle daha geniş bir manevra alanı sağlar [1]. Rusya'nın Kafkaslar ve Orta Asya'da, Çin'in Orta ve Doğu Asya'da, İran'ın Ortadoğu politikasında ve son olarak Hafız Esat'ın ölümünden sonra Suriye'nin yaptığı açılımlarda hep bu olgunun işaretleri görülür.

Koalisyonların oluşması aktör sayısını azaltmıştı. Diğer taraftan, Türkiye'nin yanında sadece Türkmen Cephesi vardı. Müzakereler daha etkin yönetilebilmekle beraber, sonuca varmak özellikle ABD açısından zorlaşmıştı. ABD, karşısında yalnız kalmış bir Türkiye ile müzakere yapmak zorundaydı. Aslında, ABD'nin yıllardan beri Türkiye'yi kenar ülke olarak yanında görme stratejisi kendi aleyhine işledi. ABD, yıllardır kenar ülke gözüyle gördüğü Türkiye ile kendi dış politikasının Soğuk Savaş'tan beri en önemli kararının müzakerelerini yapıyordu. Bununla birlikte, geçmişte AB'nin teröre karşı aldığı hoşgörülü tutum nedeniyle yalnız kalan Türkiye'yi, "biz size PKK ile mücadelenizde ve terör örgütü liderinin yakalanmasında yardım ettik" gibi sözlerle ikna etmek zordu.

ABD'nin başını çektiği koalisyon içinde görüş ayrılığı yoktu. Ama Türkiye bu koalisyonun üyesi olmadığı için, KDP ve KYB'yi ikna etmek de zorlaşmıştı. Kuzey Irak'taki terör örgütünün varlığı ve Kürt gruplarının Kerkük ve Musul'a yönelik açıklamaları, Türkiye'nin koalisyondan uzaklaşmasında en büyük etkenlerden birisiydi ve hem müzakerelerin sonuca ulaşmasını, hem de bunun tabii sonucu olarak, ABD'nin hareketini geciktiriyordu. Çünkü, ABD'nin başını çektiği koalisyon dışında, hiçbir ülkenin veya koalisyonun Irak'a "acilen müdahale edilmelidir" gibi bir eğilimi yoktu. Bu nedenle, hareketin ne zaman yapılacağı konusu, Türkiye ile yürütülen müzakerelerin sonucuna bağlı kalmıştı. Bu da hem ABD hem de Türkiye açısından bir dış politika krizi parametresi olan "zaman sınırlaması" anlamına geliyordu.

III.2. Müzakere Timlerinin Yapısı

Müzakerelere hazırlanmak, müzakere yapmak kadar önemlidir. Resmi müzakere süreçlerinin başlangıç safhası, "müzakere ortamının nasıl olacağı" üzerine kuruludur. Müzakerelerden evvel şu sorular sıkça sorulur: Müzakereler açık mı, yoksa kapalı mı olacak? Müzakereler, iki taraf arasında mı yoksa daha fazla taraf

arasında mı yapılacak? Koşullar tüm taraflar açısından kritik olarak mı algılanmaktadır? Bu durumda, müzakerelerin süresinin kısa olma olasılığı yüksektir. Çünkü, ivedi olarak bir çözüm bulunması beklenmektedir. Ayrıca, bu süreçte, "bir çözüm bulunsun da nasıl bulunursa bulunsun" gibi bir hisse kapılmanın normal olduğu bir süreç olarak kabul edilir [9].

Müzakere timlerinin içinde müzakere edilen konu hakkında görüş birliği olduğu düşünülür. Bu tip müzakere timlerinde, bir Baş Müzakereci (Chief Negotiator) vardır. Altında da, ona bağlı olarak ekonomik, hukuki ve askeri konularda çalışan uzmanlar bulunur. Tüm konuşmaları baş müzakereci yapar, gerekli olduğunda da uzmanlarına danışır. Bu yapılar, yekpare (monolithic) müzakere timleri denir ve müzakereler süresince tek bir vücut şeklinde pozisyon alırlar [7].

Müzakere aktörleri, sadece müzakere masasının etrafında, eşit statüde (horizontally) müzakere yapan aktörler değildir. Taraflar aynı zamanda kendi müzakere timlerinin içinde de müzakere yaparlar. Bu müzakereler, baş müzakereci ile onun üstünde bir statüde olan Başbakan ve/veya Dışişleri Bakanı (vertical authority) gibi müzakere timine direktif verme yetkisine sahip diğer karar vericiler arasında olur [10]. Bu yapıların, dış politikada bürokratik karar alma yapısına sahip devletlerle müzakere yapılırken gözlemlendiğini söyleyebiliriz. Bu yapılar da, parçalı (heterogeneous) müzakere timleri denir ve izlenecek stratejiler, taktikler ve müzakerelerde tartışılan konular hakkında her zaman tam bir görüş birliği içinde oldukları söylenemez.

Karmaşık konuların müzakere edildiği ortamlarda, çoğunlukla her iki yapının da birlikteliği görülür. Müzakere timlerinin içinde, müzakere pozisyonu almadan önce, üzerinde görüş birliği olan konular olduğu kadar, olmadığı konular da vardır. Özellikle, birden fazla özelliğe sahip konularda müzakere yapılırken daha fazla görüş ayrılığı ortaya çıkabilir. Çünkü, birbiriyle örtüşen konular üzerinde müzakere yapmak, kriz dönemleri gibi zaman sınırlamasının yüksek olduğu ortamlarda daha karmaşık ve streslidir [11].

ABD ile yapılan müzakerelerin kapalı yapılması kararlaştırıldı. Müzakere edilecek konular arasında, her iki ülkenin de güvenliğini ilgilendiren askeri konular vardı. Aslında, ekonomik ve siyasi konular da zaten bir güvenlik sorunu haline gelmişti. Hatta bu yaklaşımın, uzun süreden beri Türk Dış Politikasında tespiti en çok yapılan konu haline geldiği de söylenebilir [12]. Bu nedenle, müzakereler hem kapalı yapıldı, hem de üçüncü bir tarafın katılımına müsaade edilmedi. Koşullar her iki tarafça da "uluslararası kriz içinde müzakere" şeklinde algılandı. ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, "Taleplerinizi ciddiye alıyoruz... Siz de kararınızı ağırdan almayın. Aksi takdirde..." derken, Genelkurmay II. Başkanı Yaşar Büyükanıt, "En kötü karar kararsızlıktan

iyidir...! Akademide bunu öğretiriz.” şeklinde beyanat veriyordu [13]. Karar alma sürecindeki bu psikolojik çevre [14], “ne olursa olsun bir çözüm bulunsun” duygusunun hakim olduğu bir zihniyet dünyası şeklinde nitelendirilebilir.

Detaylı müzakerelere başlamak için müzakereciler seçilene kadar hem Türk hem de ABD tarafında konunun önemi ile doğru orantılı bir hazırlık gözlenmedi. Sadece, her iki tarafın birbirlerinin niyetlerini kavramak için adımlar attıkları gözlemlendi. ABD tarafı, fırsat buldukça TSK’lı yetkilileri muhatap almak peşinde koşarken, Türk tarafı da “resmi sorumlulukları olmayan” birtakım danışmanlar aracılığıyla ABD yönetiminin nabzını tutmaya çalıştı. Örneğin, AKP lideri Erdoğan’ı ABD Başkanı ile görüştürülme yolları aranırken, Dışişleri Bakanlığı bilgilendirilmedi. ABD’nin Türkiye Büyükelçisi Pearson, AKP yönetimine yemek verdiğinde, yemekte nelerin müzakere edildiği konusundaki bilgiler ABD kaynaklarından temin edilebildi. Kısaca, her iki tarafta da kısmi bir dağınıklık yaşandı demek mümkündür. Dağınıklığın temel nedeni, Kuzey Irak konusunda tarafların birbirlerini tam olarak doğru algılayamamalarından kaynaklandı. Türk tarafı, bu kadar hegemonik ve çok merkezli yapının gerektirdiği esnekliğe uygun bir tutum alamazken, ABD tarafı hegemonik tavrının geldiği noktada, Türkiye gibi tarihine sahip çıkma tutkusu içinde olan bir devletle, Kuzey Iraklı Kürt Gruplar gibi amacı belli olmayan ve birbirine aykırı milliyetçi grupları aynı kefeye koyarak, bölgeye yönelik tarihsel bir çıkmazın içine girdi. Türkiye, bir Balkan, Kafkaslar ve Avrupa ülkesi olduğu kadar, bir Ortadoğu ülkesiydi. Tarihinin ve coğrafyasının verdiği bu niteliğinden, özellikle dış politika alanında vazgeçmesi, hayati çıkarlarından vazgeçmesi şeklinde algılanıyordu.

Müzakereler, Türk tarafının Baş Müzakerecisi tayin edilen Büyükelçi Deniz Bölükbaşı ile ABD tarafının Baş Müzakerecisi ve şimdiye kadar girdiği bir çok müzakereyi güç parametreleriyle aşma alışkanlığı olan Büyükelçi Marisa Lino’nun başkanlığını yaptıkları heyetler arasında başladı. Türk tarafının, daha üst karar vericilerden kaynaklanan sorunları olsa da, geleneksel dikey yapılanma modeli, çok fazla bir dağınıklığa meydan vermedi. Ancak, ABD’li müzakerecilerin talimatları ABD Dışişleri Bakanlığı’ndan değil de, Pentagon yani ABD Savunma Bakanlığı’ndan aldıkları anlaşıldığında, müzakere süreci zorlanmaya başladı [15]. Büyükelçi Bölükbaşı, “ülkesinin çıkarlarını savunan bir diplomat” tavrıyla müzakere yaparken, Büyükelçi Lino “küresel bir hegemon” tavrıyla müzakere yapıyordu. Bu durum, ABD’li müzakereciler için farklı bir tutum değildi. ABD’li müzakereciler, müzakere sürecinde zamana karşı tarafın aleyhine kullanış tarzları ve baskı yaparken karşı tarafı kendi açtıkları kapıdan girmeye zorlamaları ile isim yapmıştı [4].

Müzakereciler, zamanının saygın bir diplomatu

olan Sir Harold Nicholson’ın sınıflandırmasından günümüze kadar bazı sınıflandırma farklılıkları gösterir. Nicholson, savaşılar (warriors) ve dükkan sahipleri (shopkeepers) ayrımını tercih etmişti [16]. (Gerçekten de, Nazilerle (warriors) karşılaşan İngilizler (shopkeepers), İkinci Dünya Savaşı öncesinde önceleri yatıştırma politikası (appeasement policy) izlemişler, ancak Nazilerin saldırganlığı karşısında, müzakere yerine savaş yapmayı yeğ tutmuş ve kazanmışlardı. Tabii, normatif kavramlarla sınıflamaya gidildiği teslim edilmelidir. Daha sonraları, Snyder ve Diesing, sert müzakereciler (hard liners) ve ılımlı müzakereciler (soft liners) ayrımını yaptı [17]. Bu ayrım sadece müzakerecilerin taktiklerini değil, aynı zamanda dünya görüşlerini de yansıtıyordu. Sert müzakereciler, tümünden gelimci bir yaklaşımla, kendilerini *Tutukluların Açmazı* (Prisoner Dilemma) oyunu içinde görürler ve karşı tarafın, ılımlılığa sertlikle, sertliğe ılımlılıkla cevap vereceğini düşünürler. İlimli müzakereciler ise, tüme varımcı bir yaklaşımla, kendilerini *Korkakların Oyunu* (Game of Chicken) içinde görürler ve karşı tarafa sert davrandıklarında sertlikle karşılaşacaklarını, ılımlı davrandıkları takdirde ılımlılıkla karşılaşacaklarını düşünürler. Rubin, müzakerenin aktörlerini incelerken, bu tür uç noktalarda sınıflandırmaya gitmenin, işlemselleştirmede zayıflıklara yol açtığından hareketle, her iki sınıflandırmanın da kendi içinde bazı sınıflandırmalara ihtiyaç gösterdiği düşüncesindedir. Bundan dolayı, başka sınıflandırmalar da yapar ve müzakereciler arasındaki “güven” kavramının, müzakerelerin ön koşulu olarak değil, bir sonucu olarak ele alınması gerektiğine işaret eder [18]. Zartman ve Berman ise, güvenin, sadece müzakereciler arasında değil, onların temsil ettiği taraflar arasında da olması gereken bir kavram olduğu sonucuna varır [19]. Rubin, bu tartışmanın, bir de adaletli müzakereciler ile adaletsiz müzakereciler sınıflaması içinde yapılması gerektiğini öne sürer.

ABD tarafı, müzakerelere *Tutukluların Açmazı* şeklinde yaklaştı. Bu yaklaşım da kendisini karşı tarafa baskıya yapmaya zorladı. Çünkü, ABD tarafının aklında, Türkiye sorunsalını bir an önce halledip, ABD’nin küresel çıkarlarına yönelmek vardı. Bir başka deyişle, ABD tarafı için Türkiye bir an evvel tutukluluktan kurtulmalıydı. Oysa, Türkiye’yi de tutuklu durumuna düşürenin, yine kendi temsil ettiği devletin, yani ABD’nin politikaları olduğunu aklına getirmek istemedi. ABD için, tutukluların açmazına giden yol, zaman zaman korkakların oyununu oynamaktan geçiyordu. Büyükelçi Pearson’ın 21 Aralık Cuma akşamı Başkan Bush’dan getirdiği mesajın Türk tarafınca haksızlık olarak yorumlanması bunu gösteriyordu. Mesajın rahatsız edici iki cümlesi şöyleydi: “Hükümetinizin kuzey cephesi ile ilgili kararımı 3 gün içinde bildirmesini bekliyoruz. Kararınız, Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerin geleceği için belirleyici (decisive) bir rol oynayacaktır.” Başbakan Gül, bu mesajı “haksızlık” olarak nitelediğini Büyükelçi Pearson’a ilettili ve görüşme soğuk bir hava içinde son

buldu [20].

Türk tarafı, karşılıklılık ilkesi çerçevesinde ve buna paralel olarak, korkakların oyunu şeklinde müzakere yapmak zorunda kalıyordu. Müzakereleri sert tavırlarla kesmekle birlikte, yaklaşan savaşın ve daha da ötesinde uluslararası sistemdeki değişikliğin içinde Türkiye'nin alacağı konumun yaratacağı zorluklar ve aldığı görevin ağırlığı altında sıkıntı yaşandığı söylenebilir. Türk tarafını sert tavırlar almaya iten temel güdü buydu. Çünkü, temsil ettikleri ülkenin askeri müdahaleye katılması ile katılmaması arasında çok uzun bir tehdit algılamaları kümesi duruyordu. Bir başka deyişle, Türk tarafı için, Türkiye'nin askeri müdahaleye katılıp katılmaması değil, iki seçenekten hangisi gerçekleşirse gerçekleşsin, sonuçlarının Türkiye için ne gibi fayda ve mahzurlar taşıyacağı önemliydi. Yani, müzakerelerin alınan talimatlar çerçevesinde sonuçlandırılması gerekiyordu. Bu durum, Türkiye'nin Dışişleri Bakanlığı eliyle dış politikayı yürütme esaslarının tipik bir örneğiydi [21].

Oysa, belki de kriz içinde müzakere yapılmasından dolayı unutulmuş olacak, Türk tarafının bilmeye çalıştığı şeyi, dünyada ABD dahil bilen hiç kimse yoktu. Bu nedenle, taraflar arasında güvene dayalı bir müzakere zemini elde edilemediği gibi, müzakereler bazen kesilip tekrar başladığında da belirsizlik devam ediyordu. Bilinen tek şey vardı: Adaletli olsa da, olmasa da, ABD, Irak'a karşı askeri müdahale yapacaktı. Bu yüzden, Türkiye'ye konuşlandırılacak asker sayısı, müzakereler kesildikten sonra da önemini korudu. Dünyada, birbirine bu kadar güvenebilecek ve adalet duygusu taşıyan iki tane ulus-devlet henüz kurulmamıştı. Belki benzetmesi zor ama, ABD ve İsrail bile böyle bir müzakereden anlaşılarak çıkamazlardı denilebilir.

III.3. Müzakere Aktörlerinin Güç Kapasiteleri Üzerindeki Sınırlamalar

Müzakereler güç açısından incelenirken, güçlü olan tarafın isteklerini zayıf tarafa kabul ettirebileceği fikri genel bir eğilimdir. Starkey'e göre güç kapasitesi tarafların birbirlerini algılamalarının bir ürünü olup, özellikle kriz dönemlerinde güç ilişkilerinin farklılaştığı görülür. Bu farklılaşmayı belirleyen de, askeri, siyasal, ekonomik, coğrafi ve demografik değişkenlerdir [7].

Askeri açıdan, ABD'nin güç kapasitesi üstünlüğü, sadece Türkiye değil bir çok ülkeden üstündür. Ancak, coğrafi açıdan bakıldığında, Kuzey'den bir cephe açılması Türkiye destek vermeden mümkün değildi. ABD'li müzakereciler, tamamen bu konuya odaklandılar. Türkiye ise, bu cephenin açılmaması halinde harekate başlanamayacağını veya başlanılsa bile çok zayıfa mal olacağını hesap ederek müzakere yaptı. Oysa, ne ABD'nin, ne de Türkiye'nin güç yetenekleri, Irak'ın işgal edilmesi halinde demografik açıdan yeterli değildi. Bir başka deyişle, ortak bir amaca yönelik müzakere

yapılacağı yerde, sanki bir karşıtlık varmış gibi müzakere yapılıncaya, ortaya ihmal edilen birçok faktör çıkmış oluyordu.

Taraflar, birbirleri karşısındaki güç kapasitelerine göre müzakere yapıyordu. Oysa, Türkiye destek vermiş olsa bile, Irak'ın toprak bütünlüğünü etkileyen etnik ve kültürel yapısından kaynaklanan değişkenler bir köşede duruyordu. Saddam ve Baas rejimini değiştirecek güç vardı. Ancak, sonrası için gerekli güç kapasitesi yoktu. Sanki, "önce yapıp sonra düşünülecek" bir hava ortaya çıkıyordu. Bu durum, son kararı verecek TBMM üyeleri için daha başından belirsizliğin kabulü anlamına geldi.

Sönmezoğlu, Dış Politika Analizinde Güç Yaklaşımı isimli çalışmasında, gücün temelini oluşturan maddi kapasite ve güç uygulamasının ardından bir sonuç olarak ortaya çıkan etkiyi, ancak bileşenlerine ayrılması halinde ölçülebilirliği fikrinden hareket eder ve Ray Cline'in formülasyonunun bu açığı bir ölçüde giderebildiğini ortaya koyar. Cline'in formülasyonundaki en önemli bağımlı değişken, gücün algılanan karakterde ele alınmasıdır. Çünkü, kriz anlarında, gücün reel olmasından çok algılanan şekliyle bir değişken haline geldiğini söylemek mümkündür. Formülasyondan yola çıkılırsa, algılanan gücü bağımlı değişken olarak belirleyen bağımsız değişkenlerin, özel bir nüfus ve alan değeri, ekonomik kapasite, askeri kapasite, stratejik amaç ve bu stratejiyi takip etme arzusu olarak ortaya konulduğunu görüyoruz [22].

Daha önceki tespitimize dönerek formülü analiz edersek, müzakerelerdeki ABD-Türkiye etkileşiminden çok, iki ülkenin birlikte hareket etmeyi düşündükleri taktirde Irak üzerindeki etki kapasitelerinin, müzakere sürecini nasıl etkilediği üzerinde düşünmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Veya, doğal olarak iki ülke beraber hareket etmemeye karar verdikleri taktirde etki kapasitesinin müzakere sürecini nasıl etkilediği de, TBMM'nin tezkereyi reddetmesinin ardından birtakım sonuçlar ortaya koyuyor. Çünkü, müzakereler süresince, Türkiye'deki karar vericilerin mesailerinin önemli bir kısmı "ABD ne yapmak istiyor?" sorusuna cevap aramakla geçti. ABD, belki kendisi de bu sorunun cevabını tam olarak bilmediğinden veya tamamen Saddam'ın iktidardan uzaklaştırılmasına odaklandığından, formülasyonun temel değişkenlerinden olan stratejik amaç ve bu stratejiyi takip etme arzusu bugün bile netleşmiş gözüküyor denilebilir. Ayrıca, konjonktür sadece Irak'ın özel nüfus ve alan değerini değil, Türkiye'nin özel nüfus ve alan değerinin de hesaba katılması gerektiğini ortaya koyuyor. Çünkü, etnik ve demografik açıdan Türkiye'nin Güneydoğu sınırları, Osmanlı İmparatorluğu sınırlarının değişiminden sonra hiçbir zaman istikrarlı bir görünüm arz etmedi. Zaten, Türkiye'nin temel tehdit algılaması da bu yönden geldiğine ve yıllarca terörden zarar görmüş bir ülke olduğuna göre, ABD'nin bu değişkeni dikkate almadan

müzakere yürütmesi, sonuca ulaşılmasını zorlaştırıyordu. Diğer taraftan, ekonomik ve askeri alanda yürütülen müzakereler bundan etkileniyor ve binlerce ABD askerinin gemilerde bekletilmesi, ister istemez zaman baskısı oluştuyordu. O halde, Türkiye ABD'ye güvenmiyor muydu? Veya, güvenini zedeleyecek bir gelişme veya gelişmeler mi ortaya çıkmıştı?

Müzakerelerde güven duyma sorunu, müzakerelerin sonuca ulaşacağına dair işaretlerin alınmaya başladığında değerlendirmeye sokulabilen bir değişkendir. Yani, müzakerelere güven duyarak başlamakta değil, aksine müzakerelerin sonunda tesis edilen bir güvenden söz edilebilir [23]. Krizler sırasında yapılan müzakerelerde karar vericilerin psikolojik çevreleri ile işlemsel çevreleri arasındaki makas hata yapmamak amacıyla daha fazla bilgiye ihtiyaç duyulmasından dolayı daralmakla birlikte, güven duyma sorunu aynı oranda daha fazla hissedilir. Lewicki ve Bunker ise müzakerelerde güven kavramını üç farklı tanım ve başlık altında incelerler: Hesaba dayalı güven, bilgiye dayalı güven ve tanıma dayalı güven. Hesaba dayalı güven (calculus-based trust), diğer tarafın eylemlerindeki öngörülebilirlik ve tutarlılıkla sağlanır. Bilgiye dayalı güven (knowledge-based trust), diğer tarafın ihtiyaçlarını ve çıkarlarını anlama ve eylemlerini öngörebilme kabiliyetiyle sağlanır. Tespite dayalı güven (identification-based trust), diğer tarafın değerlerini, niyetlerini ve isteklerini bilmekle sağlanır. Eylemin ötesine geçen ilişkilerde hesaba dayalı güven söz konusu iken, daha derin ve karmaşık ilişkilerdeki güven, bilgiye ve tespite dayalı güven kavramları içinde incelenir [24].

Türkiye'nin güven sorunu duymasının geçmişe dönük analizinde iki konu ön plana çıkıyor: Avrupa Birliği ve Kürt Sorunu. Aslında, bu iki sorun Türk Dış Politikasının birbirinden ayrılamayacak sorunları. Örneğin, Kıbrıs Sorunu Avrupa Birliği üyelik müracaatının en önemli değişkeni haline gelmiştir. ABD ile ilişkilerin Güneydoğu sınırlarındaki istikrarsızlıklar açısından en önemli değişkeni Kürt Sorununun çözümü ulaştırılmasıdır. ABD artık Türkiye'nin komşusudur. Irak Krizi'nin başlangıç safhasında, her iki sorun açısından da ABD ile bir güven sorunu yaşanıldığını söylemek mümkündür.

Türkiye AB üyeliğinin ilk adımı olarak algıladığı üyelik müzakerelerinin başlama tarihinin verilmesi için, ABD Başkanı'ndan, AB'ye diplomatik baskı yapılmasını istedi. 2002 Kopenhag Zirvesi'nde baskı yapıldı. Ancak, bu baskı AB tarafından dikkate alınmayınca, ABD'nin Türkiye gözünde prestiji aşıldı. Tabii, AB'nin yaklaşan krizi düşünerek ABD'nin baskısına boyun eğmemesinin altında, Irak Krizi'nin ekonomik nedenlerinin olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Çünkü, AB ekonomik düşünen siyasal bir kimliğe doğru ilerlerken, ABD, küresel sorumluluklarının altında yorulmaya başladığının işareti olarak, siyasal düşünmek zorunda kalan ekonomik

bir kimliğe doğru evriliyordu.

Starkey'e göre müzakerelerde güç, durumsal (situational) nitelikte ve müzakerenin yapıldığı koşulların sınırlamalarına bağlıdır [7]. ABD'nin teknolojik üstünlüğü tartışılmıyordu. Ekonomisi dış ticaret açığı vermekle birlikte, hem dünya ekonomisine eklemlemiş olmanın, hem de tek haneli enflasyon oranıyla ve dünyanın her yerinde dolarla alışveriş yapılmasının verdiği avantajla neredeyse bir "İmparatorluk" olarak nitelendiriliyordu [25]. Bush'un iktidara gelmesinden sonra, Keyman'ın hegemon olarak nitelendirdiği ABD'ye, Clinton tarafından yapılan güler yüzlü eski makyaj, terörizme hedef olan ikiz kulelerin sıcaklığı altında eridi ve yeni makyaj, çok uluslu federatif bir devlete, "ulusal" çıkar, "ulusal" güvenlik kavramlarının fırçasıyla "ulus" devlet renkleri kullanılarak yapıldı. Ve tabii, tarihte her hegemonun yapabileceği bir hataya düşüldü ve "ulus devlet gibi düşünüp", "küresel bir devlet gibi davranmaya" kalkışıldı [26]. Bir başka deyişle, kendi ulus devletinin çıkarına olanın "herkesin" çıkarına olacağı düşünüldükçe insanlık tarihi kadar eski bir dış politika eylemine girildi: Savaş!!!

Oysa, Soğuk Savaş'ın aktörleri ile sonrasının aktörleri değişmişti. Türkiye'nin yıllardır terörist yüzüne hedef olduğu Kürt Sorunu bunun en belirgin kanıtıydı. Sorun, coğrafi olarak Avrasya'nın Batı sınırlarından başlayıp Doğu sınırlarına kadar yayılıyordu. Demografik olarak, her türlü etnik grupla çatışma ve işbirliği ikilemini taşıyacak derecede eklemlemişti. Finansal olarak, dünyada sahibi belli olmayan para miktarı ile yakın bir arkadaşlığı olduğu da biliniyordu. ABD, Avrupa Birliği konusunda da, Kürt Sorunu konusunda da müzakerelerde güvensizliğe neden olması açısından tek aktör değildi. En azından bu parametreler bile ABD'nin başarı şansını azaltıyordu. Üstelik, muhatabı Türk müzakereciler de aynı hata içinde olduklarından, sanki Irak Krizi'nin tek aktörü ABD imiş gibi müzakere yapınca, ABD'nin güç kapasitesinin aşınmakta olduğunu farkına vardılar ve hem krizin pazarlık boyutlarını aşan ekonomik ve askeri parametreleri devreye soktular, hem de yüksek bir tehdit algılaması içinde ABD'ye karşı güvensizlik içine düştüler. Böylece, ABD ve Türkiye işlemsel çevrelerine oranla psikolojik çevrelerinin daha ağır bastığı bir müzakere sürecine girdiler. Aslında bu zaman dilimi, ABD'nin "B Planı"nı devreye soktuğu zamandır diyebiliriz. Çünkü, ne ABD ne de Türkiye hesaba dayalı bir güven içinde değildi artık. Her iki ülke de tespite dayalı bir güven ortamı içine girmişlerdi. Bu anlayış benzerliği, kriz ortamlarının tipik bir göstergesidir. Taraflar, her ne kadar hasım olsalar da, sonuca yönelik olarak benzer davranışlar sergilerler [27]. Bu nedenle, kriz ortamının yarattığı zaman baskısı, onları birbirlerini iterek aynı kapıdan çıkmaya zorladı. Birisi dünyanın, diğeri de bölgenin en güçlü devleti olarak aynı kapıdan çıktılar. Ancak, dar ve aynı kapıdan çıkmanın yarattığı itişmeler aralarındaki ilişkileri bozdu ve "prestij"

kaybettiler.

Prestij kaybı, ne bir anda kazanılan, ne de bir anda kaybedilen bir özellik değil. Özellikle bugünkü uluslararası sistem, prestij kaybına oldukça müsait bir ortam. Ulus-devletler, sarkacın bir yanından öbür yanına devamlı surette prestij peşinde koşuyor. Tabii, bunu sadece dış politikada değil, iç politikada da yapıyorlar ve galiba, iç politikada daha çok prestije ihtiyaç olunan bir dönemi yaşıyoruz. Tabii, bireyin keşfine doğru yol alan bir dünyada ulus-devlet yaşatmak kolay değil. Ama, cumhuriyetçi değerleri hazmetmeden de, bireyin keşfi zorlaşıyor. Aslında, analiz düzeyini devlet-birey düzeyine kaydırduğumuzda, çatışma da ister istemez bu alana kayıyor. Bir başka deyişle, “olması gerekenle”, “olan” arasındaki normatif çatışmanın düzeyine kayıyor denilebilir. Bu amaçla, müzakerelerdeki aktörlerin normlarının incelemesine geçebiliriz.

III.4. Müzakere Aktörlerinin Normları

Dağı, normatif uluslararası teoriye ihtiyaç duyulmasının nedenlerini ortaya koyan incelemesinde, yaşamın etik alanın dışında cereyan etmediğini anlatır. Normatif teorinin, realist yaklaşımın aksine, koşulların dayatıcı determinizmine karşı eylemin iradi “seçilebilirliğini” benimsediğini, “ulusal çıkar” tanımlamasının öngördüğü tekçi ve dayatıcı mantığı reddettiğini vurgular [28]. Normatif teori, bu yaklaşım ışığında, uluslararası politikanın inceleme alanlarından, “devletlerin dünyayı nasıl betimledikleri?” sorusuna yanıt arayışlarında önemli bir akademik araçtır. Ancak, Dyer’a göre, bu noktadan sonra elitizme veya tekçi bir alana kayar ve “uluslararası normatif düzenin her şeyi aşan bir amacı olmalıdır ve bunun kabulü gereklidir” teziyle, her teorinin düşebileceği bir tuzağa düşer [29].

Devletlerin dış politika gözlüklerini değiştirmeleri zordur. Çünkü, ulus-devletlerin hasta olduklarında gidecekleri bir göz doktoru bugüne kadar tıp fakültelerinden mezun olmadığı gibi, 1648 Westphalia Anlaşmasıyla tohumları atılan ve 1789 Fransız İhtilali ile birlikte ortaya çıkmaya başlayan ulus-devletlerin, başlarından geçen birçok savaş ve anlaşmazlık dikkate alındığında, hasta olduklarını kendi kendilerine anlayabilecekleri birikime sahip olduklarını da söylemek güçtür. İşte bu nedenle bile, liberal çerçeveli normatif bir gözlük camına da ihtiyaç var. Çünkü, içinde hiçbir şey olmasa bile “insan” var. Bundan dolayı, realizm liberalizm’den daha iyi veya tersi bir yaklaşım doğru değildir. Claude Levi Strauss’un taş balta ve demir baltayı karşılaştıran örneğinde olduğu gibi “sadece ve sadece farklıdır”, o kadar...

Realizmi önemli bir araç yapan, onun her teorinin içinde olduğu kadar normatif teorinin içinde de olmasıdır. Bu açıdan, ABD’nin terörizmin hakkından gelmek istemesiyle, Türkiye gibi terörizmden bu kadar çekmiş bir

ülkenin amaçlarında bir farklılık yoktu. Fark, ABD’nin “ulusal çıkar” tekçiliğinden hareket ederek dayatma içine girmesi veya Türkiye’nin, geleneksel denge politikası sayesinde “Devletler Sistemini (Society of States)” dikkate alarak hareket etmesiydi diyebiliriz. ABD’nin “ulusal çıkar” dediği, liberal bir düzen kurmak uğruna “Dünya Toplumu (World Society)” korumak amaçlıydı. Yani, farklılık araçlardaydı ve bunu “dünyayı nasıl gördükleriyle” açıklamak daha doğru bir yöntem gibi gözüktüyor.

Türkiye’nin yaklaşımını açıkladığı öne sürülebilecek devletler sistemi yaklaşımının en önemli varsayımı, uluslararası anarşinin var olduğu ve bunu aşmak için de devletler arasında Birleşmiş Milletler, NATO vb. gibi birçok kurumun var olmasıdır. Devletler sistemini ayakta tutan geleneksel mekanizma güç dengesidir. Güç dengesinin amacı, anarşinin hakim olduğu düzeni savaş çıkmasından korumak değil, devletlerin egemenlik ve bağımsızlığını tehdit eden ve onun yerine merkezi ve emperyal bir düzen koymayı amaç edinen aktörleri bertaraf etmektir. Bu amacı gerçekleştirmek için kullandığı araçlar, uluslararası hukuk, diplomasi ve devletlerin üzerinde mutabık kaldıkları birtakım örtük veya açık kurallardır (rules of the game) [9].

Diğer taraftan, ABD’nin yaklaşımını açıkladığı öne sürülebilecek dünya toplumu yaklaşımı, bağımlılık ve çoğulcu-karşılıklı bağımlılık perspektifleri ile çoğu kesişme noktasına sahiptir. Bununla birlikte, isminden de anlaşılacağı gibi, siyaset ve güvenlik konularına sadece tekil bir devlet gözlüğüyle değil, küresel boyutta bakılması ve daha geniş sosyoekonomik yapılardan oluşan bir alan içinde incelenmesi gerektiğini öne sürer. Savaş, düzen, istikrar veya ekonomik eşitlik gibi konulardan çok yaşama ait sorunlara odaklanmasıyla diğer yaklaşımlardan ayrılır. Bu modele getirilen en önemli eleştirilerden biri, kısmen tanımlayıcı olmakla birlikte, açıklayıcı ve dinamik değişkenlere sahip olmadığı üzerinedir. Örneğin Holsti’ye göre, realizm, anarşi ve güvenlik ikilemi, bağımlılık modeli ise sömürü mekanizmaları konusunda son derece açıklayıcı değişkenler ortaya koyarken, dünya toplumu yaklaşımı bu açıklayıcılıktan yoksun kalmıştır [9].

Türkiye’nin müzakereler boyunca yaşadığı açmaz, realizm ve normatif teori arasındaki karşıtlıkla açıklanamaz. Bununla birlikte, normatif teorinin kendi içindeki paradoksu ile açıklamak mümkündür. Türkiye, tezkereyi reddederken koşulların dayatıcı determinizmine karşı çıktı. Bunu da “ulusal çıkarları” için yaptığını ilan etti. Yoksa, başından itibaren müzakere dahi yapmaz ve Irak’a yapılacak askeri müdahaleyi birçok ülkenin yaptığı gibi, “insani” nedenlerle reddederdi. Gerçekten de, müzakerelerin bu boyutuna ulusal çıkarlar sokulmadığı takdirde, neden müzakere yapıldığını açıklamak mümkün değildir. Yani Türkiye, normatif teorinin elitist ve tekçi

yanını dışlarken, ulusal çıkarın öngördüğü tekçi ve dayatıcı mantığa doğru kaydı denilebilir. Tabii, bunun hem müzakereler hem de TBMM'nin kararı üzerinde etkileri oldu.

Türkiye, yakın geçmişte yaşadığı terör sürecini Soğuk Savaş sonrası uluslararası anarşinin bir sonucu olarak görüyordu. Bu nedenle de konuyu hep uluslararası hukuk, diplomasi ve devletler sisteminin gerektirdiği kurallar içinde çözmek istedi. Yardım göremeyince de, üyelik müracaatı yaptığı AB'yi bile çeşitli açılardan sorgulamaya başladı. Bu açıdan, "AB bizi bölmek istiyor" sözü, popüler siyasi kültürümüzün yaygın bir söylemidir. Türkiye, bozulan güç dengesini görüyor ve ABD'nin bunu düzeltmek için, "terör" gibi uluslararası sistemin aktörlerinin muğlak şekilde yaklaştığı bir kavramın peşinde koşmasının arkasında başka niyetler olabileceği fikrinden hareketle, ulusal çıkarlarını müzakerelerin odağına alıyordu. Oysa, terörist grupların emperyal bir amaçları olup olmadığı veya olsa bile buna ulaşabilmeleri mümkün değildi. Ancak, Irak'ı kontrol eden bir ABD'nin dayatmacı bir politikaya yönelebileceği daha fazla olasılık dahilindeydi. Türkiye, geleceğe sadece bu pencereden bakınca da, görmek istediğini görüyordu. Oysa, bir de ABD'nin "ulusal çıkarlar" yaklaşımı vardı.

ABD'nin ulusal çıkar dediği, daha muğlak bir yaklaşımdı. Çünkü, dünya toplumu (World Society) yaklaşımı içinde bir tek "ulusal çıkar" bulmak mümkün değildi. Aksine, birçok ulusal çıkar vardı ve yaklaşım tek bir "ulus-devlet" temeli üzerine kurulu değildi. Böyle olunca da, ABD normatif teorisinin elitizmine kaydı ve "teröre karşı çıkmanın" gerekliliği üzerine vurgu yaparak, "bizden olanlar veya olmayanlar!" gibi bir ayrıma dayalı şekilde, "uluslararası normatif düzenin her şeyi aşan bir amacı olmalıdır ve bunun kabulü gereklidir" teziyle realizmin düştüğü tuzağa düştü. Oysa, ne ABD ne de diğerleri haklıydı veya haksızdı. Sadece, hepsi birbirinden farklıydı.

Bir yanda ulusal çıkarlarını en azından orta vadede korumak isteyen bir Türkiye, diğer yanda harekate ABD'nin istediği oranda destek vermezse, sanki "terörü destekler" duruma düşecek Türkiye vardı. Oysa bunların ikisi de doğru veya yanlış değildi. Sadece farklıydı. İşte, bu farklılık esas kırılma noktasını oluşturuyordu. Çünkü, zaman kısıtlıydı ve bu kadar geniş bir çıkarlar yelpazesinin rol oynadığı müzakere ortamında, karar ne olursa olsun, Türkiye için "doğru veya yanlış" değil, "farklı" olacaktı. Çünkü, müzakereleri başından beri etkileyen önemli değişkenlerden biri de, müzakereler öncesinde karşılıklı verilen sözlü taahhütlerdi. Ayrıca, on yıllara dayalı ittifak ilişkisinin getirdiği "örtük bir anlayış sistemi" vardı. Bunu, "aktörlerin taahhütleri" başlığı altında inceleyeceğiz.

III.5. Müzakere Aktörlerinin Taahhütleri

Aktörlerin müzakerelerdeki taahhütleri, müzakere edilen konulara göre değişebilir. Müzakereler, diplomasinin savaş alanı gibi görülse de, gerçek bir savaş alanı değildir ve tarafların taahhütlerinden geri dönme veya bunu tekrar müzakereye açma olanakları vardır. Bu olanaklar tarafların güçlerindeki farklılıklara göre değişir ve "gerçek" veya "algılama" biçiminde kendini gösterir [7]. Ancak, kriz dönemlerinde yapılan müzakerelerde, bir konuyu tekrar müzakereye açmak için zaman sınırlıdır. Hatta yok denecek kadar azdır.

Uluslararası sistemde, tarafların aynı konuda tekrar müzakere yapmak üzere bir araya gelmeleri sık görülen bir durumdur. Bir müzakere konusunun değişik yönleri üzerinde defalarca müzakere yaparlar. Bu durum, özellikle kemikleşmiş ve bir türlü çözüme ulaştırılamamış çatışmalarda (protracted conflicts) görülür. Türkiye ve Yunanistan arasında, Ege Denizi'ndeki Egemenlik Sınırları üzerine yapılan müzakereler bunun tipik örnekleridir. Müzakerelerin tekrarlanması, bir konunun daha sonraki müzakereye miras kalmasına yol açar. Böylece, bir önceki müzakereye kullanılan taktikler, karşı tarafça da bilineceği için, konu değişmiş olsa bile karşı tarafa blöf yapmak veya bir müzakere başlangıç noktası tespit etmek zorlaşır. Benzer şekilde, bir taraf daha önceki müzakerelerde sert bir tutum almışsa, diğer taraf müzakerelere kaybedeceği endişesiyle başlayacağından, bir daha aynı hataya düşmemek isteyecektir ve ortam sanıldığından da fazla gerilecektir [7]. Örneğin, Brecher ve Wilkenfeld, 20. yüzyılda meydana gelen krizleri inceleyen çalışmalarında, bu tür gergin müzakere ortamları içinde son bulan krizlere taraf olan devletlerin, takip eden 5 yıl içinde tekrar kriz ortamına girdiklerini tespit ediyorlar [30].

Diğer taraftan, taahhütler sadece sözlü biçimde ortaya çıkmaz. Uzun süreli çıkarlara dayalı ilişkilere sahip ülkeler arasında, örtük anlayışlar (tacit understandings) olması da mümkündür. Örtük anlayışlar, yazılı ve bağlayıcı değildir. Dış politikanın tabiatına uygun şekilde, politik tavır alışlar, diplomatik sinyaller ve ilişkilerin tarihinden kaynaklanan benzer örüntülere sahip davranış kalıpları şeklinde ortaya çıkarlar. Herhangi bir dökümanda yazılı da değildirler. Taraflara net kazançlar sağlamış tarihsel bir sürecin sonucudurlar ve her tip uluslararası siyasal sistemin niteliklerini belirleyen oyunun kurallarının ortaya çıkmasını sağlayan bir tabiatları vardır [9].

Müzakereler süresince Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın AKP Genel Başkanı sıfatıyla, Başkan Bush ile görüşmesi tartışmalı bir konudur. Tayyip Erdoğan, Milletvekili ve Başbakan değildi. Soru şöyle sorulabilir: Halkın çoğunluğunun iradesi ile partisi iktidara gelmiş, ancak, milletvekili ve Anayasa'ya göre de Başbakan olamayan bir parti Genel Başkanı, Türkiye Cumhuriyeti

adına müzakere yapabilir mi? Hukukun, demokratik düzenin mevcut dinamiklerine göre gelişmediği, siyasetin çağdaş ilkelere göre kısıtlı ve/veya kirli bir iş gibi görüldüğü bir ülkede, bu tartışmanın yapılması doğaldı. Bir başka deyişle, “ne yapıldığı” ve bunun “nasıl yapıldığı” yerine, “kimin” tarafından yapıldığı önem kazandı. Ancak, bir hususu belirtmekte yarar var. Aktörlerin müzakereler boyunca verdikleri tavizlerin resmi bir taahhüt altına girmeden yapılması, siyasetin doğası açısından zayıf tarafın elini güçlendirici bir rol oynar. Türkiye, belki de farkında olmadan bu avantajı iyi kullandı diyebiliriz. Örneğin, 3 Aralık’ta ABD Büyükelçiliği Konutunda yenilen yemekte bulunanların Türk tarafından olanlarının hiçbirinin resmi sıfatı yoktu. ABD tarafının ise hepsi resmi sıfat sahibi görevlilerdi. Yemekte zabıt tutulmaması da eleştirilen bir konu olmakla birlikte, yine Türkiye açısından avantajlı bir durumdu denilebilir. Çünkü, Türk tarafı resmi sıfat taşımadığına göre, taviz vermiş olsa bile bunun ABD tarafında etkisi olmakla birlikte Türkiye’ye yönelik yaptırım gücü yoktu. Ayrıca, Türk tarafının temel amaçları zaman kazanmak ve ABD ile her şeyi bir kurala bağlamak olduğuna göre, resmi görüşmeler için yararlı bir zemin kendiliğinden hazırlanmış oluyordu. Bir diğeri, eğer Türkiye için yararı olacaksa, tezkere reddedildikten sonra da Abdullah Gül hükümeti görevine devam eder ve resmi sıfatı olmayan müzakerelerin etkisi olmayabilirdi. Çünkü, müzakerelerin yapıldığı zemin son derece kaygandı ve her iki tarafın da taahhütlerinden vazgeçebilmek konusunda son derece istekli olduğu biliniyordu. Burada olmazsa olmaz koşul, iki ülke ilişkilerine zarar verilmemesiydi. Ama, “ABD bu konuda Türkiye kadar ince bir diplomasi zemini yarattı mı?” diye sorarsak, buna ABD adına olumlu bir cevap vermek zor. Bunu yaratan dinamik, özellikle Yugoslavya’nın parçalanmasından sonra Richard Holbrooke gibi diplomatların kullandığı müzakere yöntemlerinin uluslararası sistemde yarattığı etkilerden kaynaklanıyordu. Buna, kısaca, diplomasinin çağdaş görünümü denilebilir.

Soğuk Savaşın bitmesinin uluslararası ilişkilere getirdiği en önemli yeniliklerden biri, diplomasinin alanının genişlemesi oldu. Birincisi, diplomasi küresel ölçekte yapılmaya başlandı. İkincisi, daha kırılğan ve karmaşık hale geldi [31]. Bu gelişmelerin doğal sonucu, diplomasinin aktörleri de değişti ve dış politika, tamamen olmasa da önemli bir oranda karar vericilerinin tekelinden çıktı [32]. Tabii, diplomasinin halka kadar inebildiği bir ortamda da, seçimi kazanmış bir siyasal parti genel başkanının diplomatik faaliyet göstermesi yadırganmayacak bir olgu haline geldi. Ancak, müzakere yapılırken verilecek taahhütlerin kapsama alanı da önemliydi. Diplomasinin kırılma ve karmaşılaşma noktaları, önemli bir ölçüde müzakere edilen konuların niteliğine doğru evrildi. Bu açıdan da müzakere süreci öncesinde verilen taahhütlerin niteliği önem kazandı. Konular karmaşılaşmış kırılğanlaştıkça, iletişim çağının

dayatmasıyla, taahhütler de aynı oranda şeffaflaşmış esnekleşmeye başladı. Bu da diplomasinin çok daha “dünyevi” ve “tabana yayılmış” olmasının temel göstergelerinden biriydi. Buna, uluslararası ilişkilerin dünyevileşmesi veya sekülerleşmesi deniyor [33].

Irak’a askeri müdahale müzakerelerinde de böyle oldu. Aslında ilk kez taahhütte bulunan Tayyip Erdoğan değildi. Ergin’in incelemesine göre, “zamanın Başbakanı Bülent Ecevit, 2002 Ocak ayında Washington’a yaptığı ziyaret sırasında savaşın yol açacağı olumsuzlukları anlatmış, Başkan Bush ise henüz bir karar vermediğini, ancak karar alma aşamasına geldiğinde Ankara ile yakın bir danışma içerisinde olacağı sözünü vermişti.” Ecevit, aylar sonra Wolfowitz’in 16 Temmuz 2002 Salı günü Ankara ziyaretinde “ABD, Türkiye’nin stratejik müttefikidir. Türkiye, bu konuda atacağınız adımları, ABD ile olan stratejik ortaklığı çerçevesinde değerlendirecektir” diyordu. Dışişleri Bakanlığı’nın görüşü ise, “savaş kaçınılmaz bir noktaya gelirse, ABD’yi karşımıza almayalım” şeklindeydi. Wolfowitz Washington’a, verilen örtük taahhütler ışığında, “Türkler bizi Irak’ta ortada bırakmayacaklar” mesajıyla döndü. Bu amaçla, Başbakanlık, Genelkurmay’ın 16 Eylül’deki yazısında, ABD’nin taleplerine nasıl karşılık verileceğinin sorulması üzerine, “detaylı görüşmeler yapılmasını, ancak taahhütlere girilmemesi” talimatını veriyordu [34]. Türk tarafı, çıkar algılamalarına göre farklılaşacak bir müzakere ortamında kesin taahhütlere girmek istemiyordu. Ancak, zaman da daralıyordu. Çünkü, ABD müdahale kararını vermişti. Bundan dolayı, Başbakan Ecevit de, CIA ve ABD Özel Timlerinin Kuzey Irak’a geçiş izni ile birlikte U-2 uçaklarının da Kuzey Irak’a girmesine onay verdi.

Aslında, Kuzey Irak’a geçişler ve U-2 uçuşları 1991’deki Körfez Savaşı’ndan kaynaklanan sorunlu bir konuydu. Uçakların planlı rotaların dışına çıkmaları ve PKK ile ABD birlikleri arasındaki ilişkilerin Türkiye’yi rahatsız ettiği biliniyordu. Yani, bu konudaki müzakereler geçmişten bugüne miras kalan bir nitelik arz ediyordu. Sorun, çeşitli defalar müzakerelere konu olmuştu. Her defasında da stratejik müttefik olmanın getirdiği örtük anlayış menziline içinde çözülemeden kalmış ve konjonktürel dalgalanmaya bırakılmıştı. Ancak bu kez, Türkiye’nin algılamaları, Irak’a müdahale sonrası oluşacak bölgesel sistemin, uluslararası sistemi de değişikliğe uğratmasına yol açacağı endişesi ile keskinleşmişti. Bu konudaki en önemli gelişme, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Uğur Ziyal’in de katıldığı, Pentagon’daki bir brifing’de Büyükelçi Loğoglu’nun, “Hazırlıklarınızı öğrendik. Peki savaş sonrası için ne düşünüyorsunuz?” sorusunda düğümleniyordu. Müdahalenin geri döndürülemez sonuçlara yol açacağı konusunda herkes hemfikir. Aslında, ABD de endişeliydi. Bu nedenle, mümkün olduğunca daha çok müttefik gerekiyordu. Tarihsel çizgi içindeki diplomatik sinyallere cevap verme kapasitesi ve coğrafi yakınlığı

nedeniyle de Türkiye en yakın müttefik olarak ön plana çıkıyordu. Peki, tüm bu olumlu iklime rağmen ortam niye geriliyordu?

Bunun temel nedeni, Türkiye'nin Ortadoğu'da inisiyatifi kaybedeceğine ilişkin algılamasıydı. 1953'den beri adım adım Ortadoğu'ya yaklaşan ABD, şimdi askerleriyle geliyordu. Askerlerini de Türkiye üzerinden geçirmek istiyordu. ABD, şimdiye kadar hep kendi açtığı kapıdan herkesi önüne katarak içeri sokmayı başarmıştı. Şimdi de, sorunu kökünden halletmek gibi bir yaklaşım içindeydi. Ancak, Türkiye'nin bölge ülkelerinin hepsinde olduğu gibi, "savaş'tan da, barış'tan da ne elde edeceğini bilmek istemesi" daha ağır basıyordu. "Savaşın kural" haline geldiği bir komşu coğrafya'da, "barışın kural" haline gelmesi keskin bir dönüşü gösterirdi. Ayrıca, Irak'la bitmeyen ve İsrail-Filistin sorununa kadar uzanan bir çatışma coğrafyasında, barışı elde etmek için harcanacak enerjinin açığa çıkmasının Türkiye için uzun dönemde kayıplara neden olması da mümkündü. Bir başka deyişle, güçlü taraf savaşın maliyetine odaklanırken, zayıf taraf veya taraflar barışın maliyetine odaklanıyordu. Bu anlayış farkı, tarafların müzakereler boyunca askeri müdahale sonrasında oyunun kuralları üzerinde anlaşamamasının en önemli göstergesiydi. Bu nedenle, müzakerelerin öncesinde ne taahhütte bulunulursa bulunulsun, tezkere açısından iç politik kaygılara endeksli bir kararın çıkması kaçınılmaz hale gelmişti. Yani, ABD barışın maliyetini ödemekten çekinen, aralarında Fransa ve Almanya'nın da bulunduğu AB üyesi ülkeler ve Saddam Hüseyin'i ikna edemeyen bölge ülkelerine, "savaşın maliyetine katlanmayacaksınız, uzun dönemde tesis edilecek barışın maliyetini, savaşın maliyetiyle birlikte ödersiniz" diyordu. Bu yaklaşım, ABD ve Türkiye ilişkilerinin örtük anlayıştan yoksun bir kulvara girmesi anlamına geldi.

Bu yoksunluğu giderecek bir aktörün veya günah keçisinin yapılan hataların kurbanı olup, ilişkilerin tekrar rayına oturtulması gerekiyordu. O aktörün, tezkere oylamasından hemen sonra Sayın Recep Tayyip Erdoğan'a milletvekili seçilmesinin armağanı olarak hükümetin devredilmesiyle, Sayın Abdullah Gül hükümeti olduğu anlaşıldı. Bir bakıma, kaybeden de, kazanan da AKP'ydı. Kaybeden AKP'ydı, çünkü kendi Meclis Grubu kendi içinden çıkan hükümetin gönderdiği tezkereye hayır oyu vermişti. Kazanan da AKP'ydı. Çünkü, bir tane AKP olmadığı anlaşılmıştı.

ABD'li Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz'in, harekattan sonra TSK'yı, maksadını aşar biçimde suçlamasının nedeni bu farklılıklara bağlı taahhütlerin derecesi ile ölçülebilir. Çünkü, kendi vatandaşlarının eleştirisine karşı bile yasal savunma mekanizmaları olan TSK'nin, başka bir ülkenin Savunma Bakan Yardımcısı'nın diplomatik lisanı aşan bu açıklamaları karşısında verdiği tepkinin dozu, Wolfowitz'i "haksızlık" yapmakla suçlamaktan öteye gitmedi. Bir başka deyişle,

Wolfowitz yıllardan beri süren örtük anlayışın yok sayılmasından rahatsızdı. "Askerlerin ağırlığını koymuş olması gerekirdi" diyordu. Oysa, AKP dış politikayı iç politikaya bağımlı kılma potansiyelini taşıyan "muhalefet" değişkenini iyi kullanmış ve ABD'yi karşısına almamıştı. ABD de, hem demokratik bir tavır olmayacağı, hem de pek etkisi olmayacağı düşüncesiyle, Ana Muhalefet Partisi CHP'yi değil, TSK'yı karşısına alıyordu. AKP, bir yandan TSK'nin ABD faktörünün etkisinde tezkereye açık destek vereceğini hesap ederek TBMM'ye gitmiş; diğer yandan tezkere reddedilince de, "TSK ağırlığını koysaydı elimiz güçlenir ve Meclis Grubu ikna olurdu" şeklinde bir değerlendirmeye, bu kadar önemli bir konuda grup kararı dahi almadığı gerçeğini gözlerden uzak tutmayı başarmıştı [35]. Bu başarı da, başarısızlık da, bir bakıma müzakere konularının tek bir siyasal partinin boyunu aşmasından veya pazarlığın üç boyutlu olmasından kaynaklanıyordu denilebilir. Ancak, müzakereleri etkileyen bağımsız değişkenler sadece aktörlerin özelliklerinden değil, aynı zamanda da müzakere edilen konuların özelliklerinden kaynaklanıyordu.

IV. MÜZAKERE KONULARI

IV.1. Müzakere Konularının Sayısı

Müzakereler, soruna taraf olan aktörlerin sayısının yanı sıra, müzakere edilen sorun veya sorunların sayısından da etkilenir. Müzakere edilen sorunların sayısının birden fazla olması, müzakereleri karmaşıktır. Bir rol oynar [7]. Diğer taraftan, konuların sayısının artması, her aktörün kendine fayda sağlayacak bir kazanç elde etme olasılığının artmasına yol açacağından, müzakerelerde başarılı sonuç/sonuçlar elde etme olasılığını da azaltır.

Sıfır toplamli müzakerelerde, bir tarafın kazancı diğer tarafın kaybı anlamına gelir. Sorunun "toprak" olduğu müzakereler, genellikle böyle adlandırılır. Bu tür pazarlık durumlarını, "kazanan hepsini alır" şeklinde değerlendirmek de mümkündür [36]. Birden fazla konunun müzakere edildiği müzakerelerde, bir konu için varılan sıfır toplamli sonucun, diğer sorunlarda verilecek tavizlerle giderilebileceği düşüncesinden hareketle, başarılı bir şekilde sonuçlandırılmaya daha yatkın bir müzakere ortamı yaratacağını söylemek de mümkündür.

Diğer taraftan, eğer birden fazla konu müzakere ediliyorsa, tarafların artı toplamli bir yöne doğru evrileceklerini söyleyebiliriz. Raiffa'nın işaret ettiği gibi, sıfır toplamli olmayan müzakerelerde rekabet katı değildir. Aksine konular üzerine yoğunlaşılır ve detaylı pazarlıklar yapılır. Pazarlık sonucunda bir taraf çok alırsa, bu diğer tarafın daha az alacağı anlamına gelmez. Taraflar, pastayı büyütme için işbirliğine gidebilirlerse, her iki veya daha fazla taraf da "daha çok" alabilir [36].

Türkiye ve ABD arasındaki müzakerelere konu olan sorunların sayısı birden fazlaydı. Bunlar arasında, Irak'a Kuzey'den girmek üzere Türkiye'ye konuşlandırılacak asker sayısından, modernleştirilerek kullanılacak üs ve limanlara; ABD askerlerinin Türkiye'de bulundukları süre içindeki hukuki konumlarından, lojistik ihtiyaçlarının karşılanması süresince Türkiye'ye ödenecek paraya kadar birçok konu müzakere edildi. Bu nedenle, müzakereler karmaşık bir hal aldı. Türkiye'nin ikna edilmesi gerektiği için adım adım pazarlık yapıldı. Adım adım pazarlık, müzakerecilerin elini güçlendiren bir pazarlık yöntemidir. Birincisi, kendi aralarında veya temsil ettikleri ülkenin daha üst karara vericileriyle müzakere yapmak için zaman bulabilirler. İkincisi, özellikle kriz anlarında, sorunlar ve konular günden güne değişebilir. Bu durumda, tarafların konulara verdiği değer de değişir. Üçüncüsü, bu tür kriz anlarında yapılan müzakerelerde önemli bir rol oynayan "güven" sorununu aşmakta daha etkili bir yöntemdir.

Adım adım pazarlık, keşif faaliyetleri, üslerin yenilenmesi ve ABD muharip birliklerinin gelişi üzerinde yapıldı. Dışişleri Bakanlığı'nın hazırladığı rapordan da anlaşıldığı gibi, üniter yapının Saddamlı veya Saddamsız korunması, federasyona uzanmayan ademi merkeziyetçi bir yönetim modeli, federasyon olması halinde algılanan tehdidin daha da yükseleceği ve Irak'ın tamamen parçalanması halinde yapılacaklara yönelik senaryoların hazırlanmış olması, Türkiye'nin ABD'ye karşı hesaplanmış bir güvensizlik içinde olduğunu gösteriyor [37].

Türkiye, adım adım pazarlıkta, detaylı konulardan ziyade bu tür stratejik konuların önem sırasına göre müzakere yaptı. Yani, ABD'ye Türkiye için önemsiz görülen her türlü faaliyet için izin verilebilirdi. Ancak, yukarıdaki algılamaları keskinleştirecek hiçbir faaliyete izin verilemezdi. Bu nedenle, müzakereler sürdükçe hem konuların sayısı arttı, hem de stratejik anlamda belirsizlik devam ettikçe müzakere yapmak anlamını yitirmeye başladı. Bir başka deyişle, ABD ne için müzakere yaptığını ortaya koymuyor ve bir an evvel taktik manevralarla Türkiye'yi kendi belirlediği zaman aralığından geçirmek istiyordu. Türkiye ise, ne için müzakere yaptığını açıkça ortaya koyuyor, ancak o da taktik manevralarla sonuca gitmek istediği için müzakereler tıkanma noktasına doğru yol alıyordu. Çünkü, TBMM'de alınacak karar, "kimse sizin geminizi bir limandan öbürüne geminizi nasıl götürdüğünüze değil, götürüp götürmediğinize bakar" deyişini hatırlatırcasına bir karar olacaktı.

Bu şartlar altında, kimilerine göre iyi kimilerine göre kötü bir anlaşma metni(MOU)'ne ulaşıldı. Türk askeri Irak'a ABD ile birlikte girecek, Musul ve Kerkük çevresinde ABD yeşil bir hat oluşturacak ve Kürt grupların bu illere girmesi engellenecekti. Oysa, bu ne iyi ne de kötü bir metindi. TBMM'nin kararına etkili olması

açısından ılımlı bir metindi. Çünkü, müzakerelerin adım adım yapılmış olmasının meyveleri alınmış ve sıfır toplamı bir müzakere sürecinden, artı toplamı ve ortak çıkarları yansıtan bir metne ulaşılmıştı. Sonuç olarak, pasta büyütülmüştü. Ancak, en önemli konu, yani pastanın ne oranda büyütülmüş olduğu belli değildi. Tabii, artı toplamı bir sonuca, Türkiye'den verilen tavizlerle ulaşıldığı ve pastanın büyüklüğünü de ABD belirlediği için müzakerelerden alınan sonuçlar, karar organlarındaki güvensizliğin kurbanı oldu.

TBMM sonuçlarına güvenmediği bir belgeyi onaylamadı. Bunun temel nedeni, büyük fotoğrafın belirsiz olmasından dolayı, müzakere konuları arasında haklı veya haksız bir çok ilişki kurulmasına hazır bir ortamın oluşmuş olmasıydı.

IV.2. Müzakere Konuları Arasında İlişki Kurulmasının Yarattığı Sorunlar

Müzakerelerde konuların sayısı kadar önemli bir konu da, sorunlar arasında bağlantı kurulmasıdır. Bağlantı kurma düzeyinin çok açık biçimde ortaya çıktığı durumlarda, ortak bir pazarlık zemini bulmak zorlaşır [7].

ABD konular arasında ilişki kurulmasından kaçınırken, Türkiye, konular arasında ilişki kuran taraf oldu. Türkiye, Irak'ta verilecek bir desteğin karşılığı olarak Kıbrıs'ta destek istedi. Bunu da, Kıbrıs'ta verilecek tavizler nedeniyle iç politikada yaşanacak zorlanmalarda "hükümetin elini güçlendirmek" şeklinde açıkladı. Türkiye, Kıbrıs'taki tezlerinin haklılığına inandığı için, ABD'nin KKTC'yi tanımamasına kadar varan bir desteği aradı. Hatta, Büyükelçi Deniz Bölükbaşı'nın çabalarıyla, Türkiye-ABD Anlaşması MOU'nun Deniz Operasyonları bölümüne, Doğu Akdeniz'deki hava ve deniz trafiğinin düzenlenmesi için KKTC'nin Ercan Havaalanı'nın kullanılacağı maddesi bile müzakere edilerek sokuldu. Trafiği düzenlemek için anlaşmaya varılan bu bölüme, dünyanın tanımadığı KKTC ve Türkiye'den başka bir ülkenin uçuş yapmadığı Ercan Havaalanı uluslararasılaştırılarak resmi belgeye de geçirilmiş oluyordu [38]. Ancak, ABD bundan daha fazlasına yanaşmadı. Böylece, Türkiye de, taktik değiştirerek, AB'den müzakere tarihi verilmesi konusunda destek istedi. ABD için müzakerelerin kapsamını daraltmak hayati bir konu olduğundan, Türkiye'nin taktik bir hata yaptığını söylemek mümkündür. Bir başka deyişle, müzakere konularının kapsamı açısından, ABD ve Türkiye'nin müzakerelere bakış açıları taban tabana zıttı. Haklılık yetmezdi. Türkiye, önünü göremiyorsa, müzakereleri daha stratejik bir müzakere sürecine doğru sürükleyebilirdi. Oysa, bunun yerine pastayı büyüten bir yaklaşım, ABD tarafından sadece Türkiye'ye değil, dünyanın hiçbir ülkesine verilemeyecek bir tavizdi. İkincisi, müzakerelerde çabuk taktik değiştirmek sakıncalıdır. Türkiye'nin pastayı büyütme taktiği, hem ABD'yi Türkiye hakkında sıkıştırdığına dair bir algılamaya

sürükledi, hem de Türkiye'nin diğer Avrupa ve Ortadoğu ülkeleri karşısında elini zayıflattı. Başbakan Abdullah Gül'ün inisiyatifi ile toplanan İstanbul Konferansı, bir bakıma bu nedenle başarısız oldu.

İstanbul Konferansı'nın başarısız olmasının bir nedeni de, Ortadoğu ülkelerinin birbirlerini farklı şekilde algılamalarının altında yatıyor. Ortadoğu tam bir "egemenlik tutkunu" ülkeler coğrafyası. Böyle olması doğal. Her ülke uluslaşmasını tamamlayamadığı gibi, aynı zamanda içindeki etnik ve dini grupların baskısı altında. Ayrıca, Davutoğlu'nun da belirttiği gibi, İbn Haldun'un asabiyet teorisi ışığında, rasyonel bunalım çözümü bir mekanizmanın güç paylaşımını sağlayamadığı ve daha büyük ölçekli silahlı çatışmalara dönüşebilme potansiyeli taşıyan farklılaşmalar söz konusu [39]. Yönetimdeki idarelerin ulus devlet kimliklerini koruyabilmesi de, bu gruplar üzerinde tesis ettikleri otorite ile orantılı. Başbakan Gül'ün danışmanı Davutoğlu'nun kendi değerlendirmelerinin tersine "bölge odaklı" bir barış inisiyatifi almak yönünde politika izlenmesi, İstanbul Konferansı'nın başarısız olmasında etkili oldu. Bu konferansa, medeniyetler buluşması denildiğine göre, Irak'a müdahale etmek isteyen ülkeler grubu da davet edilseydi belki daha başarılı olurdu. Tabii, politika mümkün olanı yapma sanatıdır. Davet edilseler, gelirler miydi? sorusunu olumlu cevaplamak da zor gözüküyor. Ancak, Türkiye müdahale sonrası harcayacağı bölge ülkeleri arası konferans kozunu, müdahale öncesinde harcadı denilebilir. Bundan dolayı, Türkiye'nin müzakere sürecini tüm Doğu Akdeniz ve Ortadoğu coğrafyasına yayma taktiği başarısız oldu. Tabii, ABD'nin Ortadoğu'daki yönetimler üzerindeki otoritesi de bunda etkiliydi. Çünkü, İstanbul Konferansı'ndan başarı elde etmiş bir Türkiye, "ABD'nin Ortadoğu stratejisinde pek de istemediği bir rol üstlenmiş olacaktı" denilebilir.

Sonuç olarak, teorik kural pratikte de işledi ve güç farkı (power discrepancy) fazla olan ülkeler arasında yapılan müzakerelerde, konular arasında ilişki kurmanın, müzakereleri duraklamaya uğratacağı görüldü. ABD, hareket öncelikleri açısından AB'yi karşısına almaktan çekinmezdi. Ancak, söz konusu olan sorun Kıbrıs olunca, AB'yi karşısına almasının kendi uzun dönemli çıkarlarına zarar vereceğinin de bilincindeydi. Yunanistan, AB genişlemesini yıllardan beri kendi inisiyatifine almış ve GKRY veya Kıbrıs Cumhuriyeti fark etmeksizin AB'ye alınmazsa, tüm AB genişlemesini veto edeceğini dış politikasının temel bir parametresi haline getirmişti. Bu kadar uzun erimli bir politikanın, ABD tarafından yapılacağı kesin olan bir harekate destek amacıyla yürütülen müzakerelerde masaya getirilmesi beklenemezdi. Bundan dolayı, ABD diğer dış politika sorunlarıyla ilişki kurulmasına ve taviz verilmesine neden olabilecek bir müzakere yönteminden kaçındı. Konular arasında ilişki kurarak müzakereleri başarıya ulaştırmak mümkün olmadı. Bu açıdan, MOU'ya ulaşmak bile fonksiyonel bir başarıydı. Aslında, MOU'nun en anlamlı

yönü, zayıf da, güçlü de olsanız, müzakereler yoluyla barış içinde yaşama şansının dünyanın ortak bir kaderi olduğunu ortaya koyan, zaman sınırlamaları altında hayata geçirilen bir uzlaşma belgesi olmasıdır.

IV.3. Müzakerelerin Zaman Boyutu

Kriz dönemlerinde yapılan müzakerelerde zamanın kısa denilebilecek derecede sınırlı olduğu (finite time) daha önce ifade edilmişti. Askeri-güvenlik krizlerinde zaman, kuvvete başvurma bağımsız bir değişkenidir. Kuvvete başvurma endişesi, algılanan veya reel, hangi şekilde olursa olsun, zamanın daralması ile doğru orantılı olarak artar. Zaman baskısı, anlaşmaya varılamadığı takdirde kuvvete başvurulacağı korkusuyla değil, müzakere süreci sonunda anlaşmaya varamamak endişesi ile oluşur [7]. Çünkü, her anlaşmaya varılamadığı zaman kuvvete başvurulmaz. Zaman aktıkça, tarafların taleplerinde azalma olur [40]. Zaman baskısı, müzakerelerin başarıya ulaşmasında, bu açıdan olumlu bir etki yapar [41]. Zaman baskısı altındaki müzakereciler, daha az ölçekte amaçları ortaya koyarlar ve daha geniş ve sık tavizler verirler [42]. Ancak, zaman baskısı nedeniyle daha az ortaklaşa fayda elde ederler [43]. Bu açıdan, bir müzakereci için, zamanın geçmesinin yaratacağı maliyetten kurtulmak amacıyla müzakerelerin bitiş zamanını ortaya koyması olağan bir durumdur [44]. Müzakerelerde kuvvete başvurma endişesi yoğun olarak hissedildi. Bu açıdan, krizin yoğunluğu yüksekti. Yoğunluğun etkilediği diğer bir durum da, Türkiye'nin askeri müdahaleye yönelik algılamasıydı. Bu algılama daha önce de ifade ettiğimiz gibi, tamamen ulusal çıkarlar üzerinde odaklandı. Yani, Türkiye için, özellikle İstanbul Konferansı başarısız olduktan sonra, savaşın çıkması veya çıkmaması o kadar önemli değildi. Önemli olan Türkiye'nin ortaya koyduğu kırmızı çizgilerin aşılmaması, aşıldığı takdirde de izlenecek hareket tarzının Türkiye'yi uzun dönemli sorumluluklar altına almasıydı.

Zaman aktıkça, savaşın çıkacağı daha belirgin hale geldi ve taleplerde azalma yaşandı. Taleplerdeki ilk azalma, Başkan Yardımcısı Cheney'in, Başbakan Gül'e, "*Başkan Bush'un bir an önce kararını vermesi gerekiyor. Bunun için önümüzü görebilmeliyiz. Nitekim, dördüncü piyade tümenini getirecek olan gemilerimiz yola çıktılar. 10 Şubat günü Türk kıyılarına intikal edecekler. Başkanın en geç 12 Şubat'ta bu gemilerin Türkiye kıyısında mı kalacağı yoksa Süveyş kanalına mı gideceği konusunda karar alması gerekiyor.*" şeklindeki sözleriyle, kuzey cephesinden vazgeçebilecekleri mesajını vermesiyle yaşandı [45]. Aslında, taleplerdeki bu azalmayı, ABD ve Türkiye'nin birlikte daha az ortaklaşa fayda elde edecekleri bir yola girdikleri şeklinde açıklamak da mümkündür.

Zaman faktörü sadece taviz verme sürecini, amaçları ve talepleri etkilemez. Aynı zamanda çözüm için şartların olgunlaşıp oluşmadığını da belirler. Şartların

olgunlaştığı an, tarafların pozisyonlarını çözüme doğru değiştirme olasılığını algılamaya başladıkları zamandır [46]. Sonuca ulaşmak için o anı doğru seçmek ve bir açılımda bulunmak, müzakereci için kritik bir durumdur. Eğer erken davranırsa, karşı taraf daha fazla alabileceğini düşünerek geri çevirebilir. Geç kalırsa, çatışma çok mesafe aldığı ve taraflar artık bir anlaşmaya varmak istemeyecekleri için, öneri değerlendirmeye alınmayacaktır. Bundan dolayı, doğru zamanın bulunduğu dair heves ve inanç, şartların olgunlaştığı düşüncesi ile yakından ilgilidir.

ABD artık zamanın bitiş anının geldiğini Türkiye'ye hissettirmek için harekete geçmişti. Ancak, bunu yapmak için gecikmiş ve kriz ortamlarında ortaya çıkan stresin verdiği zorlukla, nasıl olsa diğer taleplerinin de kabul görmeyeceği düşüncesiyle elinde olan taktik avantajlarla yol almaya başladı [11]. Bu an, esasında tarafların her ikisinin de doğru bir yolda olmadıklarını gösteriyor. Çünkü, çözümün ne olduğu son derece belirsiz olan bir kriz müzakereleri yaşandı. Çözüm, Irak'a demokrasi getirmekse, bu başka yollardan da yapılabilirdi. Eğer, Saddam'ın iş başından uzaklaştırılması ise, o da çok başka yollardan yapılabilirdi. Aslında, savaş ile yapılmak istenenler alt alta sıralansa, hepsi de savaşız gerçekleştirilebilecek hedeflerdi. Bu nedenle, ABD ne erken, ne de geç davrandı. Ancak, Türkiye'ye yönelik taleplerini iletmekte geç kaldı. Çünkü, böylesine bölgesel sonuçları olabilecek ve bunların hepsinin de Türkiye'yi yakından etkileyeceği bilinen taleplerini Türkiye'ye kabul ettirmek için, yıllar öncesinden kapsamlı bir işbirliği tesis etmiş olması gerekiyordu. ABD'nin bu tür işbirliğini, özellikle Soğuk Savaş'tan sonra İsrail ile bile tesis edebildiğini söylemek güçtür. Çünkü, Soğuk Savaş sonrası gelişen yeni dünya düzenini denetleyen mekanizmalar henüz kurulamadığı için, işbirliği, büyük ölçüde tarafların ulusal çıkar pozisyonlarıyla yarattıkları gönüllü işbirliklerine doğru evrilmeye başladı [47]. Bu açıdan, Türkiye'nin eli güçlüydü denilebilir. Türkiye, Ortadoğu'da sadece ABD'nin değil, diğer tüm ülkelerin her zaman ihtiyacı olan bir ülkedir. Türkiye'yi uzun yıllardır, haklı veya haksız gerekçelerle üyelik kapısında bekleten AB'nin bile, Ortadoğu söz konusu olduğunda, Türkiye ile işbirliği yapmadan çok fazla mesafe alamayacağına dair yorumları, Türkiye karşıtı Avrupalı çevrelerden bile duymak mümkündür.

Müzakerelerde zaman, tarafların sahip oldukları kültürel değerler açısından, zamanı nasıl kullandıklarına dair önemli bir rol oynar [48]. AKP Lideri Erdoğan ve Başbakan Gül ile, ABD Dışişleri Bakanı Powell arasında, 25 Ocak 2002'de Davos'taki Dünya Ekonomik Forumunda geçen diyalog, bunun ipuçlarını veriyor: "Gül: Kamuoyumuzda sıkıntılar var, uluslararası kamuoyunda da olumsuz bir hava var. Henüz BM denetçisi Hans Blix kitlesel imha silahlarıyla ilgili raporunu BM'ye sunmadı. Ayrıca, BM Güvenlik

Konseyi'nden alınmış bir yetki yok. Bu şartlarda tezkereyi parlamentodan geçirebilmemizde güçlük olacaktır. Bize zaman tanıyın. Özellikle kitle imha silahlarıyla ilgili kanıtların ortaya çıkması bizim işimizi kolaylaştırır. Erdoğan: Bu gibi hassas konularda süratli hareket edilemez. Ayrıca, Türkiye'nin tek başına ortaya çıkması bizi sıkıntıya sokar. Washington, Mısır, Ürdün, Suudi Arabistan gibi körfez ülkelerinin de içinde yer alacağı toplu bir strateji oluşturmalıdır. Powell: Sizin endişelerinizi anlıyorum, ancak başkan Bush bu konuda sabırsız. BM kararı olmadan da hareket etmek durumunda kalabiliriz." Powell, ABD karar alma mekanizmalarının gereği, burada sadece muhataplarını değil, BM'yi de pek dikkate almadan politika geliştirdi [49]. Bu açıdan, Türk tarafı ile ABD tarafı arasında daha başından zamanın fonksiyonu olan ve kültürel farklılıklara dayanan bir kırılma yaşandığı söylenebilir.

Bununla birlikte, zaman faktörü, tüm müzakere aktörlerini eşit miktarda etkilemez. Bazı aktörler süreyi uzatarak zaman kazanmaya çalışırken, diğerleri oldu-bitti yapmak amacıyla bir an evvel sonuca ulaşmak isterler. Çünkü, her iki tarafın da tehdit algılamalarındaki farklılıklar, değişik taktikler denemelerine yol açar. Bu nedenle, sürenin bitiş zamanı (deadline) esnek ve esnek olmayan şekilde ikiye ayrılır. Aslında, çağımızın değişen koşulları ışığında, müzakerelerin bir zaman sınırlanmasına tabi olduğunu söylemek gittikçe zorlaşıyor [50]. Taraflar bunun farkında olduğundan, son yıllarda yapılan birçok müzakerenin, tarafların tümünü tatmin edecek bir zaman sınırlaması içinde geçtiğini söylemek mümkün olmasa da, bu konuda ortak bir zemin oluşturulabildiğini söylemek mümkündür. Bundan dolayı, müzakerecilerin, zamanın müzakereler üzerinde yaratacağı etkiler nedeniyle deneyecekleri değişik yolları doğru seçmeleri önemlidir. Bazı durumlarda, taraflardan birinin zamana karşı hassasiyeti ön plana çıkarken, bazı durumlarda da daha az zaman baskısı nedeniyle taviz verilerek anlaşmaya ulaşılabilmesi mümkün olur [7].

Türk tarafı, Ortadoğu'nun gelecekteki vizyonu, yani "amaçsal" konular üzerinden müzakere yapmak isterken, ABD tarafı ekonomik, siyasi ve askeri konularda ne kadar taviz koparabilir ve askeri müdahaleye ne kadar destek alabilirse, o kadar hedefe yaklaşacağı düşüncesinden hareketle "araçsal" konularda müzakere yapmak istedi. Bu taktik, ABD'li müzakerecilerin hemen her müzakerede uyguladıkları, baskı uygulama taktiği idi [4]. ABD bir bakıma oldu-bitti yaratmak istedi. Bu nedenle, ABD'nin ortaya koyduğu sürenin bitiş zamanı, esnek değildi. Türkiye ise, hareketi mümkün olduğunca diplomatik yollardan önlemek veya geciktirmek amacıyla olduğu için, zamanı mümkün olduğunca esnek kullanma yolunu seçti. Türkiye, ABD ile tekrar masaya oturacağının bilincindeydi. Bunu, en azından Kuzey Irak'ta terörist faaliyetlere karşı geçirdiği 15 yıllık tecrübesi itibarıyla biliyordu. Bundan dolayı, savaş öncesi ve savaş sonrası müzakereler diye bir ayrıma gitmek,

daha doğru olacaktır. Tabii, ABD'nin askeri müdahale sonrası Irak'ta elinin güçlendiğini söylemek, sadece askeri güç itibarıyla yapılan bir değerlendirme olur. Oysa, ABD'nin Irak'ta askeri güç dışında çok şeye ihtiyacı olduğu biliniyor. ABD diplomatik kurallar içinde kalarak, yani karşılıklılık ilkesi çerçevesinde, Türkiye'yi ne kadar daha fazla anlamak çabası gösterirse, Türkiye'nin de ABD'yi o kadar daha fazla anlama çabası içine gireceğini söylemek mümkündür. Bir başka deyişle, askeri müdahale sonrasında, öncesine kıyasla örtük anlayış örüntüleri değişmiş olup, bunu her iki tarafın da daha geniş bir vizyonla değerlendirmelerine duyulan ihtiyaç kendini hissettiriyor.

V. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Müzakereler, Dışişleri Bakanlığı'nın "Dış Politika Esasları" açısından başarılı oldu. Büyükelçi Bölükbaşı ve Lino, hükümetlerinden aldıkları talimatlar çerçevesinde bir uzlaşma metnine ulaştılar. Bir uzlaşma metnine ulaşılmış olması bile, başarılı olduklarını gösteriyor. TBMM'nin kararının dayandığı algılamalarla, üzerinde uzlaşılan metnin müzakereleri sırasındaki algılamaları karıştırmamak gerekir. Biri, Türkiye'nin askeri müdahale sonrasına yönelik algılamalarıdır. Diğeri, taraflar arasındaki müzakereler sırasında ortaya çıkan ve diplomasinin, savaş karşısındaki sağlamlığını göstermesine yönelik algılamalardır. Konu bu şekilde ele alındığında, Gül hükümetinin başarılı olduğu söylenemez. Hükümet, hem kamuoyunu hem de Meclis grubunu ikna edemedi. Muhalefetin de özgün bir katkısı olmadı. Bundan dolayı, hükümet kendi muhalefeti kendi içinden buldu ve tezkere geçmeyince, hükümet değişti.

Müzakerelerin çevresel koşulları açısından en büyük engel, tarafların, uluslararası sistemi farklı şekilde değerlendirmeleri idi. Farklılık, sadece taraflar arasında değil, diğer aktörler arasında da vardı. Böylelikle, müzakere aktörlerinin sayısı arttı ve müzakereler çıkmaza girdi. Bir başka deyişle, "müzakere içinde müzakere" yapmak zorunda kaldılar. Müzakere içinde müzakere, yekpare yapılar arasında yapıldı. Bu yapılar, müzakerelere olumlu katkı yaptı. Ancak, Türk tarafı, ABD Dışişleri Bakanlığı yerine Pentagon, yani Savunma Bakanlığıyla müzakere yaptığını anlayınca, müzakerelerin seyri değişti. Bu noktadan sonra, tarafların alışılmadık bir müzakere sürecine girdiklerini görüyoruz. Bir başka deyişle, ABD'nin müzakerelere Pentagon vasıtasıyla katıldığı anlaşılınca, Türkiye de resmi görevi olmayan müzakereciler kullanarak karşılık verdi.

Müzakereler, genellikle tutukluların açmazı şeklinde geçti. ABD baskı yapmak istediği anlarda, korkakların oyununu oynamak istedi. Ancak, Türkiye elini güçlendiren fırsatları kullanarak, tutukluların açmazına dönmeyi başardı. Aslında, müzakereleri tutukluların açmazına iten ve Türkiye'yi de böyle tutum almaya iten ABD'nin kendisiydi. Müzakerelerin böyle

sonuçlanmasını istemiyorsa, bunun hazırlığını en azından yıllar önce yapmalıydı. Yaygın bir söylemle, "TSK' ya güvenmişlerdi de" demek pek geçerli değil. Çünkü, "askeri müdahale'nin mimarı Wolfowitz ve ekibinin diplomat olmamasından kaynaklanan hatalar sonucu bu noktaya gelindi" demek mümkündür. Bu durum, bize ABD gibi bir süper güç de olsanız, gücün çok şeyi çözen, ama her şeyi çözemeyen bir parametre olduğunu gösteriyor.

Tarafların normatif düzeydeki güç algılamaları çok etkili oldu. Bu nedenle, müzakereler boyunca, artı-toplamlı bir anlayış birliği sağlanamadı. Aksine, taraflar sadece ulusal çıkarlarına odaklandıkları için, tek etkili bir pazarlık (distributive bargaining) görüldü. Bu pazarlık yöntemi vasıtasıyla da, üzerinde uzlaşılan bir metne ulaşmak kolay oldu. Ama, çift etkili (integrative bargaining) veya artı toplamlı bir uzlaşma metni olmadığı için, TBMM bu metne dayalı bir tezkereyi kabul etmedi. Diğer taraftan, aktörlerin niyetlerini ortaya koyan taahhütler de zayıf kaldı. Çünkü, taahhütler toplumun ve meclisin nabzını tutan seviyede değildi. ABD tarafı, bunu sokaktaki gösterileri ve basını izleyerek görebiliyordu.

Taahhütlerin zayıf olmasının göstergesi, müzakere edilen konuların sayısının çok olmasıydı. Bu nedenle, zaman kazanmak için adım adım pazarlık yapıldı. Özellikle ABD'nin tezleri belli bir meşruiyete dayanmadığı için zayıf kaldı. Bu durum, Türkiye'nin elini güçlendirdi. Ancak, Türkiye de konular arasında ilişki kurarak sonuca gitmek isteyince, ABD'nin taviz veremeyeceği ortaya çıktı. ABD'nin taviz verememesinin önündeki engel, zaman faktörüydü. Bir yandan, zaman sınırlıydı. Diğer yandan, zaman müzakerelerin bir değişkeni olması gerekirken, müzakereler zamanın değişkeni haline geldi. Bu nedenle, zaman müzakereler üzerinde olması gerektiğinden çok daha fazla olumsuz bir rol oynadı.

Sonuç olarak, Türkiye ve ABD, çok daha önce hazırlanmaları gereken müzakerelere, askeri müdahalenin eşliğinde hazırlandıkları için hazırlıksız yakalandılar. Kullandıkları yöntem de farklı olduğundan, bir uzlaşma metni üretebilmelerine rağmen, birlikte hareket edemediler.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Brecher, Michael. (1993). *Crises in World Politics*. Oxford: Pergamon Pres.
- [2] Zartman, I.W. (2002). *The Structure of Negotiation. International Negotiation*. (Ed.: V.A. Kremenyuk). Second Edition, San Francisco: CA: Jossey-Bass.
- [3] Snyder, G.H. (1972). *Crisis Bargaining. International Crises: Insights from Behavioral Research*. (Ed.: C.F. Hermann). New York: The Free Press.

- [4] Special Report. (2002). *U.S. Negotiating Behavior*. The United States Institute of Peace October. No: 94. Washington DC.
- [5] Sönmezoğlu, F. (1995). *ABD'nin Türkiye Politikası (1964-1980)*. İstanbul: Der Yayınları.
- [6] Balbay, M. (2003). U-2'lere Kafkasya Görevi. *Cumhuriyet*, 1 Ekim, 11.
- [7] Starkey, B.; Boyer, M.A. & Wilkenfeld, J. (1999). *Negotiating a Complex World*. New York: Rowman&Littlefield Publishers, Inc.
- [8] Hopmann, P.T. (1996). *The Negotiation Process and the Resolution of International Conflicts*. Columbia, S.C.: University of South Carolina Press.
- [9] Holsti, K.J. (1995). *International Politics*. New Jersey: Prentice Hall, Inc.
- [10] Colosi, T.R. (1986). The Iceberg Principle: Secrecy in Negotiation. *Perspectives on Negotiation: Four Case Studies and Interpretations*. (Eds.: D.B. Bendahmane & J.W. McDonald, Jr.). Washington D.C.: Center for the Study of Foreign Affairs.
- [11] Milburn, T.W. (1972). The Management of Crises, *International Crises: Insights from Behavioral Research*. (Ed.: C.F. Hermann). New York: The Free Press.
- [12] Özcan, G. (1998). Doksanlarda Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politikasında Askeri Yapının Artan Etkisi. *En Uzun On Yıl*. (Der.: G. Özcan & Ş. Kut). İstanbul: Boyut Kitapları
- [13] Yetkin, M. (2003). Bir Krizin Perde Arkası. *Radikal*. 8-14 Haziran, 6-8.
- [14] Sönmezoğlu, F. (1989). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- [15] Yetkin, M. (2003). ABD'yle görüşmeler tıkanı. *Radikal*, 21 Mart, 7.
- [16] Nicholson, H. (1939), *Peacemaking 1919*. New York: Oxford University Press.
- [17] Snyder, G.H. & Diesing, P. (1977). *Conflict Among Nations*. Princeton N.J.: Princeton University Press.
- [18] Rubin, J.Z. (2002). The Actors in Negotiation. *International Negotiation*. (Ed.: V.A. Kremenyuk). Second Ed. San Francisco: Jossey-Bass.
- [19] Zartman I.W. & Berman M. (1982) *The Practical Negotiator*. New Haven, Connecticut: Yale University Press.
- [20] Ergin, S. (2003). Size 3 gün süre, yoksa kötü olur. *Hürriyet*, 20 Eylül, 11.
- [21] Aktan, G. (2003). Dış politika yapma esasları. *Radikal*, 23 Ağustos, 8.
- [22] Sönmezoğlu, F. (1993). "Dış Politika Analizinde Güç Yaklaşımı." *Toplum ve Ekonomi*, Eylül, 5, 19-53.
- [23] Thompson, L.L. (2001). *The Mind and Heart of the Negotiator*. 2nd Ed. Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall.
- [24] Lewicki R.J. & Bunker, B.B. (1996). Trust in Relationships: A Model of Trust Development and Decline. *Trust in Organizations*. (Eds.: R. Kramer & T. Taylor). Newbury Park, California: Sage Publications.
- [25] Wade, Robert Hunter. (2003). "The invisible hand of the American empire." *Ethics & International Affairs*, Vol: 17, No: 2, 77-88.
- [26] Keyman, F. (2003). ABD hegemonyası. *Radikal*, 14 Ocak, 7.
- [27] Wolfers, A. (1962). *Discord and Collaboration*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- [28] Dağı, İ.D. (1996). Normatif Yaklaşımlar: Adalet, Eşitlik ve İnsan Hakları. *Devlet, Sistem ve Kimlik*. (Der.: A. Eralp). İstanbul: İletişim Yayınları.
- [29] Dyer H.C. (1989). Normative Theory and International Relations. *The Study of International Relations: The State of the Art*. (Der.: H.C. Dyer ve L. Mangasarian). London: McMillan
- [30] Brecher, M. & Wilkenfeld, J. (1997). *A Study of Crisis*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- [31] White, B. (2001). Diplomacy. *The Globalization of World Politics*. (Eds.: J. Baylis & S. Smith). Second Ed. Oxford: Oxford University Press.
- [32] Kaliber, A. (2003). Toplum da artık bir aktör. *Radikal*, 6 Mart, 6.
- [33] Philpott, D. (2002). The Challenge of September 11 to Secularism in International Relations. *World Politics*, 55(1), 66-95.
- [34] Ergin, S. (2003). Merak etme Türkler zorluk çıkarmayacak. *Hürriyet*, 17 Eylül, 12.
- [35] Ergin, S. (2003). Washington'un askere bakışı. *Hürriyet*, 30 Haziran, 14.
- [36] Raiffa, H. (1982). *The Art and Science of Negotiation*. Cambridge: Harvard University Press.
- [37] Bila, F. (2003). Irak parçalanırsa kendi savaşımızı yaparız. *Milliyet*, 20 Kasım, 7.
- [38] Bila, F. (2003). Resmi belgede KKTC de vardı. *Milliyet*, 23 Eylül, 15.

- [39] Davutoğlu, A. (2001). *Stratejik Derinlik*. İstanbul: Küre Yayınları.
- [40] Kelley, H.H.; Beckman, L.L. & Fischer, C.S. (1967). "Negotiating the Division of Reward Under Incomplete Information". *Journal of Experimental Social Psychology*, 3, 361-398
- [41] Pruitt, D.G. & Dews, J.L. (1969). "The Effect of Time Pressure, Time Elapsed, and the Opponent's Concession Rate on Behavior in Negotiation". *Journal of Experimental Social Psychology*, 5, 43-60.
- [42] Pruitt, D.G. & Johnson, D.F. (1970). "Mediation as an Aid to Face-Saving in Negotiation". *Journal of Personality and Social Psychology*, 14, 239-246.
- [43] Yukl, G.A.; Malome, M.P.; Hayslip, B. & Pamin, T.A. (1976). "The Effects of Time Pressure and Issue Settlement Order on Integrative Bargaining". *Sociometry*, 39, 277-281.
- [44] Dupont, C. & Faure, Guy-Olivier. (2002). "The Negotiation Process". *International Negotiation*. (Ed.: V.A. Kremenyuk). Second Ed. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- [45] Ergin, S. (2003). "Biz gemide askerler var sanıyorduk, meğer yokmuş", *Hürriyet*, 22 Eylül, 12.
- [46] Zartman, I.W. (1989). *Ripe for Resolution*. New York: Oxford University Press.
- [47] Albin, C. (1995). "The global security challenge to negotiation: toward a new agenda". *The American Behavioral Scientist*, May, 38(6), 921-949.
- [48] Faure, G.O. (1981). "Time in the Negotiating Process". *Working Paper No: 81-48*. Brussels: European Institute for Advanced Studies in Management.
- [49] Cohen, J.R. (2002). "The Ethics of Respect in Negotiation". *Negotiation Journal*. April, 18(2), 115-120.
- [50] Albin, C. (1993). "The rule of fairness in negotiation". *Negotiation Journal*, 9(3), 223-244.

Cumhur MUMCU (cmumcu@maltepe.edu.tr) has a Ph.D. on International Relations at Social Sciences Institute of Istanbul University. He was appointed as Assistant Professor to Maltepe University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations and European Union Studies in August 1, 2005. His research interests are to develop international relations theories and their applications on international crises and international negotiations.